

VAQIF

5 pərdəli 11 şəkilli mənzum dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Vaqif	– XVIII əsrin məşhur Azərbaycan şairi
Ağa Məhəmməd şah Qacar	– İran hökmətləri
Vidadi	– Vaqifin həmərsi və yaxın şair dostu
İbrahim xan	– Qarabağ xanı
Eldar	– xanlıq zülmü və Qacar basqını əleyhinə üşyan qaldırmış kəndlilərin başçısı
Kürd Musa	
Arşak	– Eldarın dəstəsindən
Xuraman	– Vaqifin arvadı
Əli bəy	– Vaqifin oğlu
Gülnar	– Əli bəyin sevgilisi
Əminə	– Gülnarın anası
Tükəzban	– Vidadinin arvadı
Vəzir	– Qacarın vəziri
Təlxək	– İbrahim xanın təlxəyi
Şaliko	
Tamara	– Qacar tərəfindən əsir alınmış gürcülər
Kiçik gürçü	
Şeyx Ali	– Qarabağ şeyxi
İlyas	– Eldarın dəstəsinə soxulmuş casus
Sərkərdə	– Qacar qoşunlarının sərkərdəsi
Zülfüqar	
Teymur	– Qacarın əleyhdarlarından
Əhməd kişi	
Qurban kişi	– kəndlilər
Qasım	
Murad	– çobanlar

Kəndlilər, qacaqlar, əsgərlər, elçilər və b.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

XVIII əsr. Azərbaycan, Qazax mahalı. Vidadinin evi. Arxa tərəfdə Kür çayı şırıl-şırıl axır. Qürub zamanıdır. Vidadi tek ağaç altında namaz qılır. Namazın arasında əllərini göyə qaldırıb, titrək və təsirli bir səslə.

Vidadi

Xudaya! İnsanın halı yamandır,
Nələr çəkdiyimiz sənə əyandır,
Mənəsi varmıdır min təriqətin?
Aç... aç qapısını sən həqiqətin.
Nə olur, bir yeni işq ver bizə,
Bizim kor yaranmış gözlərimizə –
Bəlkə də yaxşını seçək yamandan,
Ta ki, qansız keçən bir güzərandan
Biz də ilham alaq, sevinək barı!
İşıqlat bu dibsiz qaranlıqları...
Yazılıqdır dünyyanın əşrəfi insan,
Böyüksən, adilsən, keç günahından!
Qoyma ki, yerlərdə sürünsün bəşər,
Dünyada qalmasın nə pislik, nə şər.
Yaxşılıq insana bir sənət olsun,
Dünya başdan-başa bir cənnət olsun...

Tükəzban

Yenə namaz üstə şeir deyirsən!

Vidadi

Sən də təzə-təzə qelbə dəyirsən...

Tükəzban

Yox, yox... Vidadican, bağışla məni,
Könüldən sevirəm hər bir kəlməni.

Otuz il gördüyüüm bu yoxsul ocaq,
Bir qonaq görməmiş bu səssiz bucaq,
Sənin ayaqların dəyidiyi zaman,
Mənə cənnət kimi görünür, inan!

Vidadi

Gəl, gəl, yaxın otur, vəfali qarım,
Səndə yuva salmış ilk arzularım;
Dünyanın dərdini, qəmini hər an
Mənə bir baxışla unutdurursan.

Tükəzban

Bizə çox görməsin Yaradanunu,
Mən sənə borcluyam ömrüm uzunu.

Vidadi

Tükəzban! Azaldı gəlib-gedənlər,
Vaqifdən gəlməyir təzə bir xəbər.
Of... O, Qarabağ köçəndən bəri
Gödəlir ömrümün bu son günləri...
Onsuz günü-gündən çıxalar qəmim,
Oydu bu yerlərdə könül həmdəmim.

Tükəzban

Vidadi! Darixma, bizdə məsəl var:
Bir yandan bağlayan, bir yandan açar.

Vidadi

Buyurun!

I İki nəfər elçi gəlir.

I elçi

Sizsiniz Vidadi şair?

Vidadi

Bəli, qulluğunuz bəndəyə dair?

I elçi

Gəncədən gəlmışık, qonağıq sizə...

Tükəzban

Bizim yoxsul olan bu evimizə
Siz xoş gəlmışınız!

Vidadi

Gəlin, qardaşlar!

Allah qonağının öz qisməti var.

Elçilər oyləşirlər. Tükəzban qarı astafanı sacayağının üstünə qoyub
çay hazırlayırlar.

Vidadi

Yaxşı, hardansınız, kimlərdənsiniz?

I elçi

Şair, Cavad xanın adamı yiq biz,
Xoş xəbər gətirib gəlmışık sizə.

Vidadi

Vaqifdən?

I elçi

Yox, Vaqif Qarabağdadır,
Siz ki, bilirsiniz, o uzaqdadır.

Vidadi

Bəli, uzaqdadır, həsrəti çoxdur...

Ancaq sədaqətin mənzili yoxdur.

Yaxşı, bir danışın, buyurun, görək!

Yoxdur bu torpaqda şair sizin tak,

Gözəl sözləriniz düşüb dillərə,

Sizi çox görməsin Tanrı ellərə.

Vidadi

Yox... yox... Hüsni-kəlam Vaqifdə vardır,
Hər sözü ölməyən bir yadigardır.

Belimi sindirib onun həsrəti.

I elçi

Bizim xan çox sevir şeri, sənəti,
Sizin yanınıza göndərdi bizi,
İstəyir saraya gəlmeyinizi.

Vidadi

Necə?

I elçi

Xan deyir ki, Vidadi gəlsin,
Sarayda yaşasın, burda yüksəlsin.

Eviniz hazırda bir bağ içinde,
Eyvani yamyaşıl yarpaq içinde;
Bilmeyəcəksiniz nə dərd, nə zillət,
Aşib-dاشacaqdır sizinçin dövlət.
Sizi vezirliyə dəvət edir xan.

Vidadi

Oğul, mən azadam başdan, binadan:
Bir də, alışmışam bizim çöllərə,
Könlümdən ayrılmaz bu dağ, bu dərə.
Məndən nə şah olar, nə də xan olar,
Gəlsəm də xan özü peşiman olar.

II elçi

Canım, bir düşünün, bu səadətdir...
Bu tərki-dünyalıq yaman adətdir.
Qanadlı bir quşdur fürsət əzəldən,
Qaçar, buraxmayıñ siz onu əldən!

Vidadi

(bir növ başdan eləmək məqsədi ilə)

Deyin ki, xəstəyəm yoxdur qüvvətim,
Yoxdur o əvvəlki sözüm, söhbətim.
Bu gün-sabahlığam, günlər tez keçir,
Mənim də karvanım yığışıb köçür.

II elçi

Demek... baş tutmadı xanın arzusu?
Sizdən gözlənilməz bir cavabdır bu.
Canım, bu ac evdən nə tapmışan sən,
Niyə buraxırsan kefi əlindən?

Vidadi

Burda olmasa da saray havası,
İstdir hər quşun doğma yuvası.
Kasib komacığım özümə yetər,
Burda yazılmışdır yüzlərlə əsər.

I elçi

Bəxtinizdən küsün...

Vidadi

Yox, yox... mən şadam,
Burda hər qayğıdan, dərddən azadam.

II elçi

Gəl gedək, gəl gedək, bu ki dəlidir.

I elçi

Gəl gedək, doğrudan bu gülməlidir.

Vidadi

Qalın, gecələyin, evimiz vardır!

I elçi

(rişxəndlə)

Sizə darlıq olar, daxmanız dardır...

Vidadi

Ürək geniş olsun!

I elçi

Gözünüz görsə də odalar, alovlar,
Sizə şirin gəlir xəyalpovlar.

II elçi

Di salamat qalın!

Elçilər gedirlər.

Vidadi

Gedin! Yanılmışdır sizi göndərən,
Başqa bir aləmin qonağıyam mən!
Bu fani dünyanın kefi, ləzzəti
Axırda yaradır könül möhnəti.
Gedin, aldadammaz məni saraylar!
Burda həmdəmimdir ulduzlar, aylar,
Burda gecələrin qərib səsi var...
Könlümün incə bir kəmənçəsi var...
Ona toxunmasın o soyuq əllər,
Mənim sarayımdır yüksək əməller!..

Tükəzban

Vidadi, nə dedin! Lap ürəyimdən
Ömür sürməmisən qoltuqlarda sən.
Belə cavab verən dilin var olsun!
Yurdunu atana dünya dar olsun!

Vidadi

Tükəzban! O saray qan ocağıdır,
Onun hər vüsali hicran dağıdır.
Bir düşün Vaqifi, daima gülən,
Daima şadlanan o böyük hünər
Bəzən taleyindən şikayət yazar;
Səbəb? – Saraylardır...

Arxadan səs gəlr.

Vaqif

Ay ev iyiyə!

Tükəzban

Aman! Bu olmasın Vaqifin səsi?

Vidadi

Deyəsən özüdür.
Bir nəfər kəndlə tələsik içəri girir.

Kəndlə

Vidadi! Vidadi! Gözlərin aydın!
Vaqif qonaq gəlir...

Vaqif bir bölüm kəndlə ilə daxil olur. Vidadi Vaqifi gören kimi
özünü onun üstüne salır, qucaqlaşır öpüşürler.

Vidadi

Canım! Ciyərim!
Yolunu gözləyən zəif gözlərim
Artıq işıqlandı, nə yaxşı, of, sən...
Vəfasız deyildin sən ki, əzəldən

Əyleşirlər

Vaqif

Günah mənimkidir, əfv elə, ustad!
Sənsiz olmamışdır bir gün könül şad.
Yuxumda görmüşəm səni gecələr,
Sənsiz gülməmişdir ruhuma səhər.

Tükəzban

Yaxşı, ay utanmaz bir de yadından
Çıxdı birdəfəlik Tükəzban xalan?

Vaqif

(Tükəzbanın boynundan qucaqlayaraq)

Yox... yox, sən anadan artıqsan mana,
Həyatım olduqca borcluyam sana!

Vidadi

Yaxşı, nə var, nə yox? Kefin necədir?

Vaqif

Bu dünya doğrudan bir bilməcədir.
Qapıya qoymuram can möhnətini,
İçirəm dünyanın hər şərbətini.
Gündüzlər oxşayır məni saraylar,
Gecələr sirdəşim ulduzlar, aylar...
Hər gülün rəngində bir canlı sənət,
Nə qədər təmizdir, safdır təbiət.
Mənim də oylağım dağdır, dərədir,
Könlüm gözəlliyyə bir pəncərədir,
Dünyanın sırrını görürəm ordan...
Bir parça sümükdür sevdasız insan.

Vidadi

Sevda bir dənizdir – göylərdən dərin,
Asta bax, qaralar birdən gözlərin
Burnun uşaq kimi dəyər daşlara.

Vaqif

Xeyr! Mən yoldaşam uçan quşlara,
Dünya çox böyükdür, min bir yuvam var,
Hələ bu dünyaya mənim davam var.
Hər təzə gülüşdən zövq almaliyam,
Ovçu gözlərimdə qalmasın bir kam.
Ömür vəfasızdır, bizi tərk edir,
Hər ağ gün, qara gün ömürdən gedir...

Vidadi

Şair! Heç aldanma dünya varına,
İnanma dünyanın etibarına.
Savab gör, hər zaman yaxşılıq eyle,
Dar gündə Allaha “kərimdir” söyle.
Səni bu dünyada boğsa da möhnət
Axırda qismətin olacaq cənnət,
Axırət dünyası qalacaq bizə.

Vaqif

O da bir pərdədir gözlərimizə.
Canım, nə cəhənnəm, nə cənnət vardır,
Bunlar da bir cürə uydurmalarıdır.

Vidadi

Yenə şairliyin baş aparır ha!..
Yoxsa ağ olursan böyük Allaha?..

Vaqif

Bilirsən, Vidadi, sözün doğrusu,
Olmaq istəmirəm vicdan oğrusu.
Çoxdu bu dünyanın gözəllikləri,
Bəzən cilvələnən nazlı bir pəri

Şəhla gözlerini süzdüyü zaman
Cənnəti alıram mən bu dünyadan.
Qoy nisye dalınca şeyxlər yüyürsün,
O nisye cənnəti qoy onlar görsün.
Boş sözdür, "dünyanı heçdən yaradan" –
Bütün cənnətləri quracaq insan.

Tükəzban

(gülür)

Ha... ha... Vaqif, elə uşaqlıqdan da
Səndə görünürdü bu söz, bu əda.

Vidadi

Yaxşı, ne tapmışan o saraylardan?
Sən ki zövq alırsan gözəldən, yardan?

Vaqif

Çoxdur Qarabağda gözəl sənəmlər,
Baxdıqca kül olur dəndlər, ələmlər.
Məndən çox uzaqdır hər bəla, hər qəm,
Yalnız gözəllərdir Məkkəm, Mədinəm.

Vidadi

Demək, gözəllərin unutdun bizi?
Unutdun öz ana beşiyimizi?

Vaqif

Mən orda olmasam, qan çıxar dizə,
Quşlar da ağlayar ellərimizə.
Xan məndən utanır, çəkinir bir az,
Mən getsəm, qırğının hesabı olmaz.
O, bəzən hirslenib qudurən zaman,
Mənəm zəncirini dartıb saxlayan.

Bir neçə kəndli gəlir.

Əhməd kişi

Vaqif, xoş gəlmisin, üzünü görək!

Vaqif

Sağ ol, Əhməd dayı, kefin necədir?

(Köksünü ötürür.)

Əhməd kişi

Nə var ki, ömrümüz zülmət gecədir;
Yenə əllerimiz qabar-qabardır,
Nə çuval dibində bir arpa vardır,
Nə də təknəmizdə quru bir çörək.

Vaqif

Bilirəm, bilirəm, o dəndləri mən...

Əhməd kişi

Gərək yadındadır rəhmətlik dədən, –
Bükülmüşdü belə keçə atmaqdan.

Vaqif

Darıxma, darıxma, keçər bu dövran
Ağ günün işığı görünər sizə,
Hələlik güvənin zəhmətinizə.

Qurban kişi

Yaxşı, gözümüzün sən işığıydin,
Bütün məclislərin yaraşıgyıldın,
Şeirlər deyərdin gəlinə, qızə –
Onu da çox gördün axırda bizə?

Vaqif

Yox, yox, Qurban əmi, mənə dünyada
Bu əllər, obalar gülzar görünür.
Gözüm gözünüzdən uzaq olsa da,
Könüldən-könüle yollar görünür.

Qurban kişi

Sağ ol, əskik olma, sən yaşa barı!

Bu arada qatar-qatar durnalar keçir, onların qığlıtı hər iki şairin
diqqətini cəlb edir.

Vidadi

Tükəzban, bir tez ol, gətir sazları.

Tükəzban iki dənə saz getirir. Vidadi sazin birini Vaqifo verir.

Vidadi

Bunu tanıyırsan?

Vaqif

Mənimdir bu saz!

Vidadi

(ərk ilə)

Hələ saxlamışam onu, utanmaz!
Ondan ayrılmاسın sənin hisslərin,
Onun tellərində göylərdən dərin
Bir məna vardır ki, yaşadır izi,
Şair eləmişdir hər ikimizi.

Vaqif

Doğrudur, qardaşım, inan ki, bir an
Könlüm ayrılmamış telli sazlardan.

Vidadi

Di gəl, durnalara bir şeir deyək.

Sazları çalırlar. Vidadi və Vaqif deyişirlər.

Vidadi

Qatar-qatar olub qalxıb havaya,
Nə çıxıbsız asimanə, durnalar?
Qərib-qərib, qəmgin-qəmgin ötürsüz,
Üz tutubsuz nə məkanə, durnalar?

Vaqif

Bir zaman havada qanad saxlayın,
Sözüm vardır mənim sizə, durnalar!
Qatarlaşıb nə diyardan gəlirsiz?
Bir xəbər versəniz bizə, durnalar!

Vidadi

Bir baş çəkin dərdi-məndin halına,
Ərzə yazsın, qələm alsın əlinə,
Vidadi xəstədən Bağdad elinə
Siz yetirin bir nişanə, durnalar!

Vaqif

Nazənin-nazənin edərsiz avaz,
Ürək tazələnər, edər sərəfraz,
Vaqifin də könlü çox edər pərvaz,
Hərdəm sizin ilə gəzə, durnalar!

Əhməd kişi

Sağ olun, gecəniz xeyirə qalsın!

Vaqif

Xeyrə qənşər gedin, çox şad oldum mən.

Kəndlilər Vaqiflə görüşərək gedirlər. Vaqif axşam qəribliyinə
şairane bir nəzərlə baxaraq.

Vaqif

Ah, bu axşam nə gözəldir, ondakı mənaya bax,
Parçalanmış ağ buludlar, göydə bardaş quraraq,
Təbiətin saflığına qulaq asır uzaqdan,
Gəlin kimi bəzək vurub ay da çıxmış otaqdan.
Nə təmizdir, nə parlaqdır Mahtabin süd bənizi,
Ən müqəddəs xəyallara dəvət edir o bizi.

Vidadi

Xəyal şirin nemətidir bu acı kainatın.

Vaqif

Xəyal doğma balasıdır bizim ana həyatın,
Onun gözü kor olsa da, sevəcəkdir bu ana,
Yazlıq, bədbəxt balasını basacaqdır bağırna.

Tükəzban

Vaqif! Danışmadın heç Əli bəydən,
Necədir, görmürəm xeyli zamandır?

Vaqif

Paho... lap böyüüb, yaxşı cavandır;
Toyudur... Gəldim ki, aparım sizi,
Özü tapşırıbdır gəlməyiniz.

Vidadi

Yaxşı, Əli bəyin toyudur demək?

Vaqif

Bəs necə, toyudur!

Vidadi

Tükəzban, gedək!

Oğul bizimkidir, gedək, Tükəzban!

Tükəzban

Sənə zəhmət olar...

Vidadi

Nə?

(Vaqif işarə ilə)

Budur cavan?

“Nə qədər olsa qoca, gərçi Vidadi xəstə,
Yenə Vaqif kimi, əlbəttə, yüz oğlana dəyər”,
Sən ki lələşini yaxşı bilirsən!

Tükəzban

Yaxşı, qoca vaxtı qürrələnmə sən.

Vaqif

Yox, xala! Heç qorxma, indi bahardır,
Qarabağ doğrudan bir laləzardır:
Yenə yanaqlara sığal vurulur,

Hər daşın dibində bir toy qurulur,
Bir yanda tar səsi, bir yanda qaval...
Bükür dağ döşündə boynunu maral,
Axır şırıltıyla köpüklü çaylar,
Gəlir səcdəsinə ulduzlar, aylar.
Gedək! Bizim yerlər xoş keçər sizə.

Vidadi

Gedək, xına qoyaq əllərimizə,
Uşaq bizimkidir, mübarək olsun!
Gəlinin yolları gül-içək olsun!

Sevinclər içinde Vaqiflə qucaqlaşırlar.

Pərdə

İKİNCİ ŞƏKİL

Şuşa qalası. Xan sarayı. Vaqifin evi. Toy məclisi, oyun, İbrahim xan,
yanında da adamları gəlir. Hami qalxıb, xana baş əyir.

İbrahim xan

Başqa bir zövqü var bugünkü toyun,
Tez olun, yaxşı bir segah oxuyun!
Musiqi çalınır.

Xanəndə

(oxuyur)

Hər bağın, hər bağçanın bir bülbüli-şeydəsi var.
Hər duyan qəlbin, əzizim, gizli bir sevdası var.

Ruhu oxşar, qəlbini oxşar incə bir canan səsi,
Gah gülər, gah ağlayar – hər dəmdə bir mənası var.
Can alan hər nəgmənin mənası yalnız eşqdır,
Göz görüb, əl çatmayan ulduzlu bir dünyası var.
Böylə bir söz var ki, Vaqif indi bir Məcnun olub,
Şerü sənət adlanan nazəndə bir leylası var.

İbrahim xan

Çox gözəl, Vaqifi çağırın görək...
Bəy də öz toyunda oynasın gərək!

Əli bəy oynayır, Vaqif gəlir.

İbrahim xan

Vəzir, xeyir işiniz xeyli mübarək!
Ağ günlərə çıxsın sizin Əli bəy!
Ancaq çıxarmasın bizi yadından...

Vaqif

Görək, bu növraqı pozmasa zaman...

İbrahim xan

Yenə də şikayət? Gəl inan ki, sən
Nə qədər mən sağlam kef görəcəksən!

Təlxək

Gəlininiz bir mələk,
Hamı deyir “mübarək!”
Ancaq mənim boş başım
Sizə deyir – Qardaşım,

Bir qumardan, bir atdan,
Bir də gözəl arvaddan
Ehtiyatlı dolanmaq,
Ehtiyatlı dolanmaq!..
Gülüş

Eşikdə tüfəng atılır və ura səsləri ucalır, gəlini gətirirlər.

Yengə

Anam, bacım, qız gəlin,
Əl-ayağı düz gəlin,
Yeddi oğul istərəm,
Bircə dənə qız, gəlin!..

Vaqif

A qızım, üzündən götür duvağı,
Qoy açıq görünüsün ayın qabağı.
Açıq yaşamışdır bizim nənələr,
Kəfəndir, a balam, sərapərdələr.
Nədir gözellərdə bu pərdə, bu rəng,
Can dustaq olanda gülərmə ürek?
Yazın laləsidir al yanaqların,
Yaqut kənarıdır gül dodaqların,
Camalın dünyadır, qucağın cənnət,
Utansın hüsnündən o kor şəriət!..

Hamida heyret, höyəcan görünür; gəlini biri otağa aparırlar.
Bu arada Eldar ciyində bir quzu içəri daxil olur.

Vaqif

Of... dostum, qardaşım, xoş buyurmusan,
Səndə dağ havası duyuram, inan!
Sizdən ayrılmayı könlümün quşu,
Ellərdə görürəm hər qurtuluşu.

Eldar

Möhtərem şairə salamlar olsun!
Bu dünya durduqca o da var olsun!

İbrahim xan

(ətrafa) Aha... heç saymayır bu hərif bizi,
Görünür dadmamış qüvvətimizi.

Şeyx

(İbrahim xanın qulağına)

Bir bax gözlərinə... Baxışı qandır,
Kəndə qarşıqliq salanlardandır.

İbrahim xan

Vəzir, çoban-çoluk məclisidir bu?

Vaqif

Düzü, gözləməzdim heç sizdən bunu.

İbrahim xan

Necə gözləməzdim, lap yersiz, nahaq,
Yox, bir başa keçsin ciyində çomaq.

Vaqif

Əziz qonağimdır, dostumdur Eldar.

İbrahim xan

Xanın hüzurunda nə ölümü var?

Vaqif

Bu mənim evimdir, siz qonaqsınız,
Qonağı sevərlər, lap nahaqsınız.

İbrahim xan

Qonağı, qonağı... qonağa bir bax!
Hər yoldan ötəni başa çıxardaq!

Vaqif

Onun görkəmindən iyrənməyin siz,
Bir kəndli babadır, vicdanı təmiz,
Dilindən düşməyir gözəl nağillar;
Ən böyük ürəklər, yetkin ağıllar
Eller dünyasında yetişir, bilin!
Namusu, vicdanı təmizdir elin!

İbrahim xan

Doğrusu, yorulub bezikmədin sən,
Elə, durub-durub ellər deməkdən?

Eldar

(Vaqifə)

Canım, dalaşmayın, mən gedim.

Vaqif

Dayan,
Başqadır könlümdə gülən xaniman...

İbrahim xan

Getsin gərməsini ayaqlamağa!

Eldar

Buyruq sizinkidir, möhtərəm ağa,/
Ancaq olmasayıdı kasib kəndlilər
Bunca qudurtmazdı sizi simü zər...

Eldar meclisi tərk edir. Onu tutmaq isteyirlər, adamlar arasına iğtişaş düşür.

İbrahim xan

Qoymayın, tez olun, tutun Eldarı!
Ona da göstərin daş zindanları!

(Vaqifə tarəf)

Qudurtdun bunları, doğrudan da, sən,
Bəlkə də özünsən ona dil verən?

Vaqif

Xeyr, yanıldınız, ona dil verən
Gözilə dünyada alovlar görən
Kəndistan yeridir, bəli, kəndistan!
Bəzən tanrıya da ağ olur insan...

İbrahim xan

(qazəblə çıxaraq)

Yaxşı danışarıq...

Toy adamları dağılır. Vaqif gozinir, Vidadi heyrotdır.

Vaqif

Bu da haqqı-salam, bu da duz-çörək...
Dünyada dərd varmı mənim dərdim tək?
Bu xan bir ilanmış, saray yuvası,
Zəhrimər qoxuyur onun havası.

Vidadi

Vaqif, sabah məni yola sal gedim,
Torpaq evciyimi ziyarət edim.
Ordadır dünyanın zövqü, ləzzəti.
Sən də öz boynundan at bu minnəti,
Kəndimizə qayit!

Vaqif

Yox, qayitmaram.
İş ki belə düşdü, meydanda varam!

Vidadi

Əl çək bu tərslikdən, qulaq as mana!

Vaqif

Ölsəm də, ölməyim xoşdur mərdana!

Vidadi

Sən öz dediyindən dönməyəcəksən,
Səni yalnız qoyub gedəmmərəm mən.

Əli bəy

(Gəlir.)

Ata, həbs etdilər yazıq Eldarı!

Vaqif

(mənali)

İnsan uçuracaq daş zindanları,
Zəncirsiz, zindansız günlər gələcək,
Bize təsəllidir böyük gələcək.

Əli bəy

Bəs Eldar nə olsun?

Vaqif

Heç, nə dərdi var,
Vaqif ölməmişdir, onu qurtarar.

(Vaqif qolunu oğlunun boynuna dolayaraq)

Oğlum! Xeyir işin olsun mübarək,
Dünyanın kefini, ləzzətini çək!
Mənim də ürəyim hələ cavandır,
Yaşayaq birtəhər, bu da zamandır...

Vaqif Əli bəyin alnından, Əli bəy də Vaqifin əlindən öpür,
o eləcə də Vidadi ilə öpüşüb gedir.

Vidadi

Ağlılı baladır, Allah saxlasın!

Vaqif

Könlümdə dünyanın min sırrı vardır,
Ah, duyan, düşünən nə bəxtiyardır!
Dəryalar üstündə sözən sonalar,
Siz, ey göy üzündə uçan durnalar
Deyin, xoşbəxtəmmi?..

Təlxək qapıdan burnunu göstərərək.

Təlxək

Çox çalışıb, çox yanmayıñ,
Uşaq kimi inanmayıñ,
Bu dünyanın səfasına,
Sarayların vəfasına.

(Gedir.)

Vaqif

Gör nələr danışır ağıllı təlxək,
Nəsə, dincəlməyir sinəmdə ürək...

Son da öz hərbi qazanıb
Xuraman gəlir.

Xuraman

(şəxsiyyətən əməkdaşlığından qanacağında)

Kişi, bu nə işdir? Küsüb getdi xan!

Vaqif

Qoy küssün özünün qanacağından!

Xuraman

Bir el ağasıydı əvvəlkı ərim,
Öz qapım, öz evim öz nökerlərim

Hamsı qulluğumda hazır durardı.
Rəhmətlik gündə bir məclis qurardı...

Buna da bir “böyük vəzir” dedilər,
Başımı, beynimi ovub yedilər.

İnandım, dedim ki, nə xəyalı var.

Yəqin ki, bunun da öz cəlalı var.

Bu ki qoltuqlarda gəzib-dolanır,
Çox vaxt da su kimi rəngi bulanır,

Elə dərd töküür qaş-qabağından,
Amma çox raziyam qanacağından.

Şairdir, görünür, düz ilqarı var,
Nə gözəl, nə şirin kəlamları var...

Eh... bir də, bunlardan mənə kar aşmaz...
Vaqif gəlir.

Vaqif

Nə var, fikirdəsən sən, ey sərvinaz,
Amandır, örtməsin, ey nazlı nigar,
O ay camalını qara buludlar!

Xuraman

Niyə, nə dərdim var, Allaha şükür!
Hara baxıramsa xeyir görünür...

Vaqif

Yox... Sənin səsində bir titrəyiş var,
Gəl məndən gizləmə, aç, söylə aşkar!

Xuraman

Heç... bir az incidir məni bu qurbət.

Vaqif

Yox, bu da olmadı, düz danış, afət!
Yalan yaraşmayır gül dodaqlara...

Xuraman

Biy... Yaxşı, nə deyim mən bəxtiqara?

Vaqif

Aha... bundan danış... danış görüm, sən
Niyə öz bəxtinə qara deyirsən?

Xuraman

Deyirlər ki, sən...

Vaqif

Nə? Təzə xəbər?
Xuraman

Nə bilim, doğrusu...

Vaqif

Danış!

Xuraman

Deyirlər,
Səni vəzirlikdən qovlayacaq xan!

Vaqif

Ha... ha... ha... Bəs elə bu?

Xuraman

Bəli.

Vaqif

Xuraman!

Xuraman, gör nəyin xəyalindasan!
Qəfəsdə quş kimi yaşayıram mən.
Nə sənin gördüyün bu saray, bu yurd,
Nə də dişlərində qan donan o qurd
Bu tərlən könlümü ovlaya bilməz!
Dərin elə busa, lap arxayın gəz!

Xuraman

Bu səni... bəs səni...

Vaqif

Nə?.. Çıxarsalar?

Xuraman

Necə dolanarıq, dilənçilər tək?

Vaqif

Bizə qəhət olmaz bir parça çörək,
Qorxma, bəxtinə də söyləmə qara...
Kaş ki, düşməyəydim bu saraylara!
Yanıldım, doğrusu, uyub aldandım,
Başqadır könlümdə mənim ilk andım...

Xuraman

Elə şirin-şirin danışmağın var.

(Başqa otağa keçir.)

Vaqif

Yox... sərraf gözündür mənim bu gözüm,
Özüm tutduğuma heyranam özüm.
Gözüm su içməyir heç Xuramandan,
Onu başqa ruhda böyüdüb zaman.
Deyəsən, şöhrəti çox sevir qadın,
Ah, mənsəb!.. Ah şöhrət!.. Yaranmasaydın!..

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇUNCÜ ŞƏKİL

Xan sarayı. İbrahim xan içəri otaqda yatır.

Təlxək

Əzizim, İbrahim xan,
Bit yerisin yaxandan.

Ayağımı bərk uzat,
Xorul-xorul yaxşı yat!

Ordu çekibdir Qacar,
Şeypur çalır qoşunlar,

Sən yuxuna şəkər qat,
Yaxşı uzan, yaxşı yat!..

Qoy axsin millət qani,
Çek başına yorğani.

Şahlar bizi boğsa da,
İnək kimi sağşa da,

Sən yuxuna şəkər qat,
Yaxşı uzan, yaxşı yat!..

İbrahim xan

(yuxudan təlaşla ayılaraq)

O yandan Türkiyə, bu yandan İran,
Burdan da Rusiya, göndərir fərمان...
Pozmaq istəyirlər cah-cəlalımı,
Qalmamış düşünən mənim halımı.
Könlüm ayrılmayıf tacü təxtimdən,
Kəndlər də çaxnaşır mənim bəxtimdən...
Həddindən aşmışdır yene qaçaqlar,
Dağlarda yurd salır bütün qoçaqlar,
Neyləyim?...

Əyanlar ağalar, şeyxlər daxil olurlar,
Şeyx qaz-çəkər ifadəsindədir.
Şeyx qaz-çəkər ifadədədir.

Ey böyük hökmədar, əhvali-şüma?..

İbrahim xan

Ya şeyx, bir tədbir tök mənim yuxuma!
Bu gecə qorxunc bir vaqəə gördüm.

Şeyx

Lütf edib, danışın gördüyüünüzü.

İbrahim xan

Gördüm dəniz olub bu Cıdır düzü,
Elə bir dəniz ki, büsbütün qandır,
Onun dörd tərəfi qara dumandır.

Şeyx

Sonra?..

İbrahim xan

Bu dənizdə üzür qayıqlar,
Get-gedə sixlaşır bu qayalıqlar;
Elə bil, sixırlar məni dörd yerdən.

Şeyx

Hə... Sonra?

İbrahim xan

Bir qayıq yaxlaşıdı birdən,
Zəncirli bir kəmənd atıldılar mana.

Həmin kəmənd keçdi düz boğazıma,
Məni çəkə-çəkə hey apardılar.
Gördüm qayıqdadır o qaçaq Eldar...

Şeyx

Bəli, o dələduz?

İbrahim xan
Bəli, lap özü,
Hirsindən alışib yanırı gözü.
O məni dənizə basıb dedi: – Xan,
Buyur, doyunca iç tökdüyün qandan!

Şeyx

(yaltaqlanaraq)
Ha... ha... qəm yeməyin, adil hökmədar!
Sizə neyləyəcək bir qaçaq Eldar?
Yuxu dəhşətlidir, – qorxusu yoxdur,
Dəniz aydınlıqdır, qan qovuşuqdur.

Təlxək

(özünü ortaya salaraq)

Şeyxin kəlamı xoşdur,
Mənim kəlləmsə boşdur...

(Qaçır.)

Vaqif

(Daxil olur və xana məktubu uzadaraq)

Qacara yazdığını cavabdır, alın!
Elçilər gözləyir, tez yola salın!

İbrahim xan

Vəzir!

Vaqif

Dinləyirəm!

İbrahim xan

Qarışır zaman,
Ruhuma dar gəlir bütün xaniman.

Vaqif

Çox dedim, sözümə baxmadınız siz,
Dedim ki, zülmələr qalmaz əvəzsiz.
Bu dünya boş deyil, öz qanunu var,
Əlin qudrətine lovğa baxanlar,
Əlbəttə, basılar...

İbrahim xan

(hiddətlə)
Basılar!.. Sən, sən...
Xeyir söz çıxmayır yenə dilindən.

Vaqif

(seyxə işarəylə)

Çünki sözlərimdə doğruluq vardır,
Yalançı-yaltaqlar və oğrulardır.
Sizi yatırmasın ağır yuxular,
Hücumu hazırlır Məhəmməd Qacar.

İbrahim xan

(Vaqifin yazdığı cavabı oxuyaraq)

Çox gözəl, hər sözün iti bir bıçaq,
Qacarın bağrını parçalayacaq!
Mənim qeyrətimi çəkirsən, demək?

Vaqif

Elimiz qoçaqdır, zülmədən əl çək.
Hələ yaranmamış həyata əvəz,
Həyatin qədrini düşünün barı!
Dünya naz götürüb yaşada bilməz
Onunla gizlənənəç oynayanları.

Seyx

(kinayə ilə)

Bəli, dərs alacaq bizim böyük xan
Bunun həkimanə kəlamlarından...

Vaqif

Yaxşısı budur ki, yaltaqlanma sən,
Ağıl ummayıram boş kötükldən...

İbrahim xan

Vəzir! Bu sözləri qoyun bir yana,
Vəziyyət xarabdır, yol göstər mana!

Vaqif

Eldə can qoymadı ağır vergilər;
Siz bu qanunlarla qalsanız əgər,
Doğma balanız da yad olacaqdır,
Külünüz göylərə sovrulacaqdır.

Seyx

(xana yaltaqlanaraq)

Bəli də, bəli də çox sevir sizi,
Dağdırın, paylayın xəzinənizi,
Bəlkə, doyacaqdır acların gözü...

Vaqif

Daxili vəziyyət belədir, düzü,
Xalq razı qalmasa bir hökmardan,
Hakimi qurd kimi didecək zaman.

İbrahim xan

Yaxşı, vergiləri azaltsaq bir az,
İşlər düzələrmi?

Vaqif

Bundan kar aşmaz!
Məncə, nə olsa da bu gündən belə,
Vicdan azadlığı lazımdır elə...

İbrahim xan

O nədir?

Vaqif

Kor kimi qalmasın insan,
Qalxsın cəhaletin qaranlığından!
Açılsın hər yerdə məktəb, mədrəsə!
Balalar quş kimi versin səs-səsə,
Dağların döşündən yollar çəkilsin,
Yollar kənarında güllər əkilsin,
Nəgmələr bəzəsin vətən mülküն;
Mən də qoca vaxtı görüm o günü.

Şeyx

Bundan sənə nə var?

Vaqif

Onu duymazsan...

Çıxar əmmaməni, sən keçəl qazsan...

Şeyx

Elm günah işdir, təmizdir islam, –
Buyurmuş peyğəmbər əleyhüssəlam!

Vaqif

Lal ol! Ləkəlidir qəlbin, niyyətin,
Tiryək satanışan bəşəriyyətin!

Şeyx

Sən xalqın gözünü açırsan bizə –
O da baş əyməyir bir əmrimizə.

İbrahim xan

Şeyx doğru deyir! Kor qalsın onlar,
Xalq ayılan zaman haqqını anlar...

Vaqif

O kor dediyiniz hirslenən zaman
Çox bərk yapışacaq boğazınızdan...

İbrahim xan

Birdən Vaqifin əlindəki əsaya baxaraq
Vəzir, əlindəki o əsa nədir?

Vaqif

Rusiya padşahı o zülmkardan –
Yekaterinadan bir hədiyyədir.

İbrahim xan

Aha...

De, sən hara? Rusiya hara?

Yoxsa satılmışan o kafirlara?

Vaqif

(əsanı göstərərək)

Buna şəkil verən bir sənətkardır,
Mənim sənətkara hörmətim vardır.

İbrahim xan

Bəs onu göndərən Yekaterina?

Vaqif

Yalnız nifrətim var, inanın, ona!
Onu da boğacaq gedən üşyanlar,
Azadlıq uğrunda tökülen qanlar.

Şeyx

Bəs ruslar? Bəs ruslar? Bəs o məlunlar?

Vaqif

Din ayrı, dil ayrı olsa da onlar,
Yenə beişiyidir mədəniyyətin,
Qədrini çox bilir şerin, sənətin.

Şeyx

(xani qızışdıraraq)

Aman! Ayaqladı müqəddəs dini,
Bu tanrı düşməni, vətən xaini!

Səslər

Bir buna bax! Məlun!
Aldanmış, qansız!

Şeyx

Satılmış...

Səs

Bimürvət...

Şeyx

Yezid, imansız!

Vaqif

(hiddətlə)

Durun! Mən deyiləm vətən xaini,
Saydım nəbilərin sonsuz sayını.
Min ildir baş əydik yalnız Qurana.
Baxdı gözlərimiz kor kimi ona,
Bizə yasaq oldu başqa kitablar,
Kitabsız bir ömrün nə mənası var?
Didildi daima ixtiyarımız,
Barı, bir gün görsün övladlarımız.

İbrahim xan

Bəs mənim şöhrətim? Bəs tanrı? Bəs din?

Vaqif

Mən bir aşiqiyəm saf ürəklərin...

İbrahim xan

Demək, satılırsan sən şeytanlara!

Vaqif

Tarix cavab verər bu böhtanlara...

İbrahim xan

Bir vaxt təriflədin mənə Eldarı, –
Dağ-dərə tutmayır o qacaqları.
İndi də rusların tərəfdarisan.
Sən elin dostusan, elin yarisan...

Vaqif

Dünya yaranmamış ötərgi bir səs,
Günəş qaranlıqla yaşaya bilməz...

Çıxır.

Şeyx

(xana)

Başqa bir qisas da siz alın ondan!

İbrahim xan

Buyurun, o nədir?

Şeyx

O da, Xuraman!..
Çəkin bağrınıza o sərvinazı,
Qırılsın Vaqifin qoy ilham sazi!

İlyas daxil olur.

İbrahim xan

İlyas! Gəlib çıxdın? De, nə var, nə yox?

Bu təməl düşmən, o kəndi
Dərinərəqəm, qazanıb
İlyas

Eldarın halına bələdəm az-çox
Tez-tez dəyişdirir o öz yerini,
Tovlayıb azdırır gündə birini.
O qədər artıb ki, yenə qaçaqlar,
Tutmayır meşələr, dərələr, dağlar...

İbrahim xan

Yaxşı, öldürməyə fürsət olmadı?

İlyas

Düzü, qorxuludur Eldarın adı.
Kəndistan yerində çox hörməti var.
Məsəldir: "Qaçağı el özü saxlar".
Belədir babalar dövründən bəri.

İbrahim xan

Onun oylağına yaxın kəndləri
Yandıraq necədir?

İlyas

Yox, yox, bu olmaz!

(Düşünə döyərək.)

Gələr öhdəsindən lələşin İlyas.

İbrahim xan

Yaxşı, fikrin nədir, bir danış görək?!

İlyas

Bu gündən onlara qoşulam gərək.

İbrahim xan

Necə? Nə deyirsən?

İlyas

Belədir, bəli...
Qaçağı öldürər xəyanət əli.
Deyərəm: "Məni də asdırırdı xan,
Qaçıb qurtarmışam dar ağacından".
İnanar... Onlara yoldaş olaram.
Bildiyim qisası sonra alaram.

İbrahim xan

Necə? Nə minvalla?

İlyas

Nə varmış buna?
Əvvəl girəcəyəm onun qılığna,
Yanından getməyib günlü, gecəli,
Qəsdən olacağam onun sol əli.
Bir gün yenə də qılığna girib,
Hərifi birtəhər yuxuya verib,
Bir güllə vuraram lap təpəsinə,
Başımı götürüb qaçaram yenə...

İbrahim xan

(gülə-gülə)

Mərhəba, mərhəba, İlyas pəhləvan!
Sonra da on para kəndin var, inan!
Olarsan onlara sən də bir ağa,
Çaparsan atını hey sola-sağ'a.

Tökülər qapına müftə bəhrələr,
Bir də kasıblıqdan görməzsən əsər.

İlyas

Heç əskik olmayın!

İbrahim xan

Eləsə, di get,
Verdiyin vədəyə tamam əməl et!

İlyas

Baş üstə, baş üstə, arxayın ol, xan!
Eldar qurtulammaz qurdugum tordan...

Gedir.

İbrahim xan

(şeyxə tərəf)

Sən də Xuramana yaxşı tədbir çək,
Vaqifə göz dağı bu olsun gərək!..

Gedir.

Şeyx

(sevinclə)

İndi sevin, Şeyx Ali!

Bəxtinə gün doğalı...

Vaqifi saldın tora,

Qoymadın dinc otura.

İndi xanı dolaram,

Özüm vəzir olaram,

Nə dərdim var, qəmim var!

Sarayda qız balalar

Mənə baxıb göz eylər.

Hər məsələ düzələr...

İndi sevin, Şeyx Ali!

Bəxtinə gün doğalı...

(Oynaya-oynaya çıxməq istəyir.)

Təlxək

(şeyxin arxasında)

İndi sevin, Şeyx Ali!

Bəxtinə gün doğalı...

Şeyx

Tfu!

Gedir.

Təlxək

(şeyxin arxasında)

Yekəqarın, yekəbaş,

Ara düzəldən oğraş!

(Təlxək mütəəssir halda Vaqifin arxasında.)

Nələr gördün, aman, Vaqif!

Nə qansızmış zaman, Vaqif!

Mən demədimmi çox yanma,

Uşaq kimi çox inanma

Bu dünyadan səfasına,

Sarayların vəfasına...

Pərde

TARİX DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Bir de həndəfə vəq dəvədən emləmə

Saray. Vaqifin evi. Gülnar əlində bir neçə dəstə bənövşə,
qızlar ilə gəlir.

Gülnar

(Mənim sərincən qızlar - əsərəm)

Bizim sərin meşələr,
Bu körpə bənövşələr!
Gəlin, öpüm sizi mən;
Getsəniz gözlərimdən
Mənə böyük dərd olar.
Ah... bizim dik qayalar...
Havaları sərindir,
Dərələri dərindir.

Yaşamağın dadı var:
Gözəl-gözəl adı var
Hər enişin, yoxuşun,
Bir rəngi var hər quşun.
Əsmə, dayan, ey külək,
Ova çıxmış Əli bəy.
O mənim sevgilimdir,
O, ağızında dilimdir.
Tüfəngini yel əysə,
Ayağına daş dəysə,
Ürəyime ox batar.
Nə gözəl də boyu var!

O baftalı çuxası,
O düyməli yaxası,
At belinə qalxmağı,
Tərlan kimi baxmağı,
Göz görməyen uzağı
Onun nişan almağı
Söylənilir ellərdə,
Dastan olub dillərdə.

Gülnarın anası Əminə gəlir.

Gülnar

Of, anacan, ana!

Qucaqlaşış öpüşürler.

Əminə

Qurbanam sana!

Mənim şirin balam, ağıllı qızım.
Sürübən ayrılan körpəcə quzum.
Yoluna baxmaqdən gözüm saraldı,
Həsrətin səbrimi əlimdən aldı.
Adam anasını heç unudarmı?

Gülnar

Ana! Əli bəyin heç vaxtı varmı?
Vallah, gələsiyidik bu həftə sizə,
Sənin ayrılığın dərd olub bize.

Əminə

Əli bəy necədir? Damağı çağdır?

Gülnar

Nə var, lap yaxşıdır, şir kimi sağdır.
İndi ova gedib, bu saat gələr.

Əminə

Allaha çox şükür, xoş olsun xəbər.
Burdan kəsilməsin xeyrin ayağı.
Allah göstərməsin sizə göz dağı.
Yaxşı, bir de görün, özün necəsən?

Gülnar

Özüm? Nə olacaq? Lap yaxşıyam mən.
Əli bəy quş kimi yemləyir məni,
Deyir, kənd yerindən seçmişəm səni.
Gözündə parlayır qaynar bulaqlar,
Ürək duydugunu xatirə saxlar.

amine

Zarafat deyil ki, şair oğludur,
Görünür, sinəsi sözlə doludur.

Gülnar

Elədir, anacan... dedin ürəkdən
Ana! Şair olmaq istəyirəm mən.
Bilirsən nə qədər sinəmdə söz var?

Emine

Yox... yox... qadan alım, min əyri göz var,
Birçə farağat dur... göz dəyər sana!

Vaqif və Vidadı daxil olurlar.

Vaqif

Xos gördük! Xos gördük, Əminə bacı!

Amina

Tanrı gösterməsin sizə bir acı!

Vaqif

(Gülnarin basını qucaqlayaraq)

Bilirsən nə şeytan baladır Gülnar?
Mənim cox ağıllı bir gəlinim var.

Vidadi

Düzdür, ağıllıdır qızımız Gülnar,
Südü təmiz olur bizim analar...

Vaqif 230

Əyləşin, Əli bəy gələr indicə.

Vaqif ve Vidadi sol otağa keçirlər.

Gülnar

Görürsen, ana?

Necə mehribandır qaynatam mana.
Elə bil atadır...

Emine

Olsun, ay bala!

Əli bəy əlində tüfəng və bir neçə qırqovul oxuya-oxuya daxil olur.

Eli bəw

Əminə xala!

Əminə onun alnından, o da Əminənin əlindən öpür.

Yaxşı, xala, bir de görək,
Bir de görək, nə vaxtadək,
Bizdən ayrı dolanıb sən
Yalnız özüm sürəcəksən!

Amina

Neca sizdən ayrı niva?

Əli bəy

Bir qulaq as mən deyənə:
Doğrudan da kənddə təksən,
Çox əziyyət çəkəcəksən,
Daha bəsdir, qarış bize!
Köçünü çək evinizə!

Gülnar

Ana! Qurban olum sana,
Gəl bizimlə yaşa, ana!

Əminə

Belə, ağ gün görəsiniz,
Xoş dövranlar süresiniz,
Başınızdan bir tük belə
Pay olmasın qara yelə.

Gülnar

De, köçürsən?

Əminə

Yox, ay bala!
Dövranımı çox sürmüşəm,
Qızımı da köçürmişəm,
İndi dünyam quru səsdir,
Komacığım mənə bəsdir.
Bir də sizə budur sözüm,
Alışmışdır könlüm, gözüm
Ata-baba yerimizə,
Kənd yaxşıdır yenə bize.

Əli bəy

Gülnar! Bir suya sal qırqovulları,
Xalama bir plov hazırla, barı!

Əminə

(xurcundan bir cüt corab çıxararaq)

Oğul! Deyirlər ki, qış bərk gələcək;
Sənə toxumuşam bu corabları;
Bilirsən, bunlardır kəndlının vari.

Əli bəy

Çox sağ ol, çox sağ ol, Əminə xala!

Əminə

Sağlıqla geyəsən, mehriban bala!

Əli bəy

Gəl, ana! O evdə rahatlan bir az.

Hər üçü sağ otağa keçir. Vaqif gəlir.

Vaqif

Əli bəy, Əli bəy!

Əli bəy çıxır.

Əli bəy

Nə buyurursan?

Vaqif

Çöldə nə var, nə yox?

Əli bəy

Gördüm Eldarı!

Toplayıb başına qəhrəmanları,
Dağlarla yurd salıb Koroğlu kimi.)

Məni görər-görməz sevindi qəlbi,
Dedi ki: – Atana məndən salam de,
Onun köməyindən çox xoşalam, – de.
Yaxşılıq boynumda qalmayacaqdır.

Vaqif

(pərişan bir vəziyyət alır)

Yazıçıı saldılar çölün düzünə,
Dünya gözlərimdə qarışır yenə...

(Oğluna.)

Sən insan oğlunun taleyinə bax!
Ona göz dağıdır yerdə yaşamaq,
Lakin ayrılmayıf dünyadan ürək,
Ətirlər qoxuyan hər gül, hər çiçək,
Göylərə baş vuran bu qəlbi dağlar,
Dağlar döşündəki şir-şir bulaqlar,
Hər yaşıl mənzərə, hər sarı sünbü'l,
Güllərin başına dolanan bülbül,
Bizim bu yerlərin gözəl elati,
Çoban tüteyindən axan bayati
Həyata çağırır hər zaman bizi,
Yaradır, yaşadır hər nəğməmizi...

Oğlum, düşündükcə, duyduqca dərin –
Qollarda səslənən bu zəncirlərin
Günəşli, gündüzlü bir sabahı var,
Ölsün gələcəyə inanmayanlar!

Vidadi

Yenə inildədi qəlbindəki saz..
Gəlin, seyrə çıxaq dağları bir az.

Vidadi, Vaqif və Əli bəy çıxırlar. Xuraman gelir.

Xuraman

Gecə fikir, gündüz fikir...
Nə yurd salır, nə ev tikir.
Elə yazır, yazır yenə...
Bir baxmayır mən deyənə.
Eh... baisin evi yansın,
Gözlərində od qalansın.
Əvvəl şirin dili vardı,
Məni öpər, oxşayardı.
Qurtarıbdır indi o da,
Dirigözlü düşdüm oda...
Nə bir durur, nə dincəlir,
Nə gözünə yuxu gəlir,
Hey düşünür ağır-agır,
Üz-gözündən bulud yağır.
Birdən rəngi dönür qana,
Kişi olub lap divana...
Bilməyirəm nə dərdi var,
Günüm, gecəm keçir ağlar.

Qarı daxil olur.

Qarı

Nə şirinsən, nə göyçəksən,
Dərilməmiş bir çiçəksən.
Gözlər qalib yanğında,
Sənin bu gül dodağında...
Nə şirindir suyun sənin,
Lap sərvdir boyun sənin.
Nə xanlar xörəyisən...

Xuraman

Qarı nənə, nə var ki, sən
Belə, bir cür dil tökürsən?..

Qarı

Qələm kimi qaşların var,
Qulac-qulac saçların var.
Ağzın kiçik bir püstədir,
Nə buyursan göz üstədir...

Xuraman

Biy... dəlidir, nədir qarı...

Qarı

Kimin vardır belə yarı?
Çənəndəcə xalın da var,
Xoş yaradıb pərvərdigar,
Od kimidir yanaqların,
Bal kimidir dodaqların,
Nə xanların xörəyisən...

Xuraman

Qarı, bir de, nə var görək?
Mətləbini danış gödək.

Qarı

Hər tələsmə, körpə quzum,
Gözəl balam, gözəl qızım,
Qurban sana qarı nənən,
Xeyir xəbər gətirdim mən.
Gözü düşüb xanın sana...
Mənə bir xələt alsana!

Xuraman

Nədir, nədir, xanın sözü?

Qarı

Bəli, budur sözün düzü:
Bir gəlinsən gözəl-göyçək,
Geyin xara, geyin ipək,
Boynuna tax daş-qaşları,
Gəl ol xanın gözəl yarı!..
Qabağında qulluqçular,
Asta yeri, xumar-xumar.
Gecə xanın gir qoynuna,
Qollarını sal boynuna.
Ürəyin şad, könlük açıq,
Körpə quzum, ağ günə çıx!

Xuraman

(xoşlanaraq)

Aman... Nələr deyir qarı!
Doğrudurmu bunlar barı?..

Qarı

Xan deyəndə gör nə xandır!
Bığiburma bir cavandır.
Rüstəmi-Zal bir sərçədir.
Bu, xan deyil, pəhləvandır.

Xuraman

Yox... yox, bəsdir, qarı nənə,
Bu sözləri demə mənə,
Of, darıxır, lap ürəyim...

Qarı

Heç darıxma, gül-çiçəyim,
Bir az tərpən zirək kimi,
Xan da səni bəsləyəcək
Yağ içində böyrək kimi.

Xuraman

Yox... xoş getməz bu Allah'a;

Vaqif məndən...

Şeyx girir.

Şeyx

Aha...aha!..

Yox... qorxub elemə, qızım, Xuraman!
Səndən razı qalar xalıqi-sübhan...
Doğrudur, cavansan... Düşünsən bir az,
Xanın təklifinə zidd getmək olmaz.
Onun yaşatdığı Allah yoludur.
Bütün bu bəndələr xanın quludur.

Gülhər gəlib qapının ağızından qulaq asır.

Bir də yadına sal gözəl cənnəti,
Bil ki, cəhənnəmin hər əziyyəti
Səndən uzaq olar... Göyərçin balam!
Mələklər, hurilər, pərilər səni
Alıb qanadına, gəzdirər səni.
Yoxsa əzrayıllar durar gözünə,
Zidd çıxməq olarmı xanın sözünü?
Razisan?

Qarı

Razisan?

Şeyx

Razisan?

Qarı

Di, din!

Ötsün şirin-şirin tuti dillərin.

Şeyx
Tez ol, bir cavab ver!

Xuraman

(çətinliklə, əzabla)

Raziyam... ancaq...

Şeyx

Bilirəm... hə, Vaqif? Yaşamayacaq!
Xətər gəlməyəcək sənin halına,
Onu heç gətirmə sən xəyalına,
Di, salamat qalın!

Qarı və Şeyx çıxırlar.

Xuraman

Of, nə iş tuturam?.. Yatmışamı mən!
Gör bir nələr çıxdı mənim dilimdən!..
İndi nə deyəcək qonum-qonşular,
Of, yazıq Vaqifin nə günahı var?

Gülhər daxil olur. Xuramana baxır, özünü saxlaya bilməyərək.

Gülhər

Xanım, mübarək!

Xuraman

Nə var?

Gülhər

Ay ləçər,
Bu iş yaraşımı heç nəslimizə,
İndi nə deyəcək el-oba bizə?

Vaqif, Əli bəy və Vidadi daxil olurlar. Gülnara və Xuramana
heyrlətə baxırlar.

Vaqif
Vaqif
Vaqif

Bu nədir? Bunlara nə olmuş görən?

Əli bəy

Hələ ki, anlaya bilməyirəm mən.

Gülnar

Ata!

Vaqif

Nə var, qızım, nə oldu sana?

Utanma, dərdini aç, söylə mana.

Gülnar ağlayır. Xuraman o biri evə qaçır.

Əli bəy

Ay qız, de, bir danış!

Gülnar

Nə deyim?

(Ağlayır.)

Vaqif

Gülnar!
De, qızım, de görək, qəlbində nə var?

Diləş Gülnar

(utana-utana)

İndicə bizdəydi şeyx ilə qarı,
Mən də qapımızda pusdum onları.

Vidadi o biri evə keçir.

Vaqif

(oğluna)

Hə... deyəsən iş var...

Əli bəy

De, danış, Gülnar!

Gülnar

Gördüm Xuramanla danışır onlar,
Dedilər ki, "Səni çox istəyir xan,
Çıx, ona arvad ol!"

Vaqif

Yaxşı, Xuraman?

Gülnar

Xuraman dedi ki...

Əli bəy

Nə dedi?.. Bir din!

Vaqif

Gizləmə... gizləmə, ağıllı gəlin!

Dedi ki, raziyam, gedərəm xana.

Əli bəy Gülnarı o biri otağa aparır.

Vaqif

(düşüncələr içində)

Aha, halal olsun bu Xuramana!
Yenə gözlərimdə hava qaralar,
Yenə dağ başını duman, qar alır...
Elə bil, mənliyim çekilir dara,
Qelbim sığışmayır dar saraylara.
Burda gözlərimə min qan görünür,
Mənə bu divarlar zindan görünür.
Könül viran qalan bir xanimandır...
Deyib-danışmayır xeyli zamandır...
Mənə nə göylərdən bir təselli var,
Nə yerlər ruhumu zövq ilə oxşar...

Xuraman

(Pərişan daxil olur.)

Vaqif! Ey sərvərim, ey tacidərim!

Vaqif

İtil gözlerimdən, bivəfa yarım!
Get, atıl murdarın qan qucağına,
Zülm yuvasına – od qucağına.

Xuraman başını aşağı salıb çıxır. Bir az sükut.

Vaqif

Canan üz döndərdi... Dövran bivəfa,
Pozuldu gördüğüm hər zövqü səfa.
Saraldı ömrümün çiçəkli yazı,
Qırıldı qəlbimin sədəfli sazi.

Əli bəy

Ata, qoy ödürüm o mürvətsizi!

Vaqif

Əli bəy, alçaldar cinayət bizi;
Bir bax, əllərinə yaraşarmı qan?
Oğlum, yaşıatmağa yaranmış insan.

Əli bəy

Bunda qalmamışdır nə namus, nə ar,
Vəfasız olurmuş ögey analar.

Gedir.

Vaqif

(yalqız və pərişan)

Düşüb-düşməyəli bu saraylara,
Hələ rast gəlmədim vəfali yara!
Çəkin boğazimdən məni min dara,
Çobanlar yaylağı yadıma düşdü.
O təmiz duyğular, o saf ürəklər,
Bənövşə qoxulu sərin küləklər,
Başına döndüyüm güllər, çiçəklər –
Tərlanlar oylağı yadıma düşdü...
Mən ki çox keçmişəm sonalı göldən,
Bir ətir çəkmişəm hər təzə güldən,
Vaqif! Ayrı düsdün obadan, eldən,
Ömrümün növraqı yadıma düşdü...

Əyləşir, qələm-kağız götürür, şeir yazmağa başlayır.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Səhər yenice açılır. Ordugah. Uca bir təpə. Təpənin başında şah Qacarın çadırı. Onun etrafında başqa çadırlar görünür. At kişnəmələri, insan səsləri eşidilir. Qacar yuxudadır. Sağ tərəfdəki çadırдан Tamaranın kədərli şərqisi eşidilir.

Tamara

Ayri düşdü tərlan könlüm
Öz mehriban yuvasından,
Göy üzünүn durnaları,
Deyin vətən havasından.
Bir dustağam qolum bağlı,
Bir qəribəm sinəm dağlı ,
Bir xəstəyəm qəm otaqlı
Ürəyimin yarasından...

Qapıcı

Cana yanğın salır əsirin səsi,
Bu ana fəryadi, qadın naləsi.
Anasız ağlaşır körpə balalar,
Bir ad alacaqmiş Məhəmməd Qacar...
Yoxmuş bu zalimda vicdandan əsər,
İranda qalmadı sağlam nəsillər,
Dondu cəbhələrdə laxta-laxta qan,
Bu yenə doymadı içdiyi qandan.

Tamara

Külək əsər, gül büküller,
Könül yanar, can söküller,
Gecə-gündüz yaş töküller
Gözlərimin qarasından...

Qacar yuxudan oyanaraq, çadırın öününe gəlir.

Qacar

(məğrur bir tövr ilə)

Yenə gürcü qızı dərdə qərq olmuş.

Qapıcı

Şahim! Sevinməz ki, qəfəsdəki quş...
Görünür yazığın qəlbini qırıqdır,
Hər sözü bir nalə, bir hıçqırıqdır...

Qacar

(kinayəli)

Sənin də çox yanır ona ürəyin?

Qapıcı

Yox! Şahim! Hökmüdür bu da fələyin...

Qacar

(Tamaranı qucaqlayır və sonra hiddətlə itələyərək)

Deyirlər şirindir busənin dadi,
O da kor bəxtimə qismət olmadı.

(Qapıcıya.)

Haydi, get, vəziri yanına çağır!

Qapıcı gedir. Qacar qızaran üfüqlərə göz gəzdirir.

Yenə də göylərdən od, alov yağır.
Bizə həyat verən günəş də qandır.
Dünya qan üstündə bir xanimandır...
Başına ildirim töksə də fələk,
Qanlı qılincimla hökm edəm gərək
Sonsuz dənizlərə, sonsuz çöllərə!..

Qoy qanla sulansın hər susuz dərə!
Qoy qana boyansın güllər, çiçəklər,
Yalnız qan qoxusun əsən küləklər!
Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır.

Vəzir gelir. Ehtiramla baş oyır, əli ilə düzləri göstərir, yaltaqlanaraq.

Vəzir

Şahim, nə gözəldir bu çiçəkli yaz!!

Qacar

Vəzir! Sözlərimə yaxşı qulaq as!
Yenə od içində yanır bədənim,
Dağlar ağırlıqda dərdim var mənim...

Vəzir

Yaraşmayır bədbinlik sizə,
Şeytanmı görünür gözlərinizə?

Qacar

Tutaq ki, məşriqdən möğribə qədər
Mənə xərac verdi bütün ölkələr.
Nə olsun? Bədbəxtəm, bədbəxtəm, inan!
Tutaq ki, İldirim, Teymur, Çingiz xan
Hamısı mənəmmiş, nə olsun sonu?
Duyuram dünyanın boş olduğunu...

Yoxdur vəliəhdim... Bir sonsuzam mən,
Nə qədər küskünəm kor taleyimdən!

Vəzir

Şahim, bu düzlərə, çöllərə bir bax!
Komadan-komaya qanad çalaraq
Şərqilər oxuyan xınalı kəklik,
Sizi qarşılıyan güllük, çiçəklik
Deyir xoş buyurmuş böyük hökmdar...

Qacar

Vəzir, bu sözlərin nə mənası var?

Vəzir

Dedim ki, qəlbiniz yumşalsın bir az.

Qacar

Him... Him...

Vəzir

Gülürsünüz!

Qacar

Bizə yaraşmaz
Qılinc meydanında kəklik ovlamaq!
Bir bax! Qılincimda qanlara bir bax!
Min mələk uçsa da gülümsəyərək,
Gərək yumşalmasın cəbhədə ürək!

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar!
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Qacar

Xeyr, vəzilətdən dəm vurma, vəzir,
Dayan bir qul kimi əmrə müntəzir!
Bil ki, balıq qədər qanım soyuqdur,
Min vəz eləsən də mənası yoxdur!..
Bir boynu olsayıdı bəşəriyyətin,
Onu bir qılıncla vurardım yəqin!..

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

Məni uşaq vaxtı axtaladılar,
Üzüldüm dünyanın hər nemətindən,
Qisas almaliyam bu dünyadan mən!

Vəzir

Şahim, olmasa da vəliəhdiniz,
İran torpağına hakimsiniz siz.
Şikayət etməyin taleyinizdən,
Oğlunuz, qızınız deyilmə vətən?

Qacar

(kinayəli)

Vətən! Çoxmu sevir məni o vətən?
Mənə həcv yazır hər yoldan ötən...
Çox da terifləmə mənə vətəni,
Bu qılınc olmasa, yeyərlər məni!

Vəzir

İndi nələr keçir ürəyinizdən?
Tiflisi yandırdıq, oda qaladıq,

Bütün ellərini soyub taladıq,
Yenə də hirsiniz soyumadımı?

Dünya tanımamış hələ adımı...
Gərək qan altında qalsın bu dağlar,
Bağlansın qapılar, sönsün ocaqlar.
Könüllər ayrılsın sirdaşlarından,
Çaylar yaradılsın göz yaşalarından!

Vəzir

Şahim! Vicedanınız sonra ağriyar...

Qacar

(kinayəli)

Vicedan!
O nə məndə, nə də səndə var!..
Gəlib çıxmadımı bizim elçilər?

Vəzir

Xeyr, Qarabağdan yoxdur bir xəbər,
Deyirlər arifdir o İbrahim xan;
Deyirlər dərs alır Molla Pənahdan.

Qacar

O kimdir?

Vəzir

Şairdir, ləqəbi "Vaqif".
Yaranmış, deyirlər, hər elmə vaqif.

Qacar

Yox bir, patavalı, çoban bir ölkə
Böyük Firdovsilər yaratdı bəlkə...

Vəzir

(qorxa-qorxa)

Şahim, siz özünüz... azərbaycanlı...

Qacar

Nə?.. Mən?.. Mən?
Çoxdandır atmışam onu üstümdən.

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Qacar

(qapiçıya)

Yoxlayın, hardasa əsir gürcülər –
Gəlsin vuruşmağa o iki nəfər!

Sərkərdə

(daxil olaraq)

Şahim, qayıtmışdır bizim elçilər.

Elçilər gəlir. Şahin hüzurunda baş əydikdən sonra cavab məktubunu
saha verirlər.

Qacar

(məktubu vəzirə verərək)
Oxu, gör nə yazır Qarabağ xanı!

Vəzir

(məktubu açaraq heyrətlə)

Şahim! Bu ki şeirdir, bəs cavab hanı?

Qacar

Oxu, deyirdin ki, şairləri var,
Yəqin ki, cavabı mənzum yazımişlar.

Vəzir

(həyəcanla oxuyur)

“Aldıq məktubunu, Məhəmməd Qacar,
Tərlan oylığında sar ola bilməz!”

Qacar

(hiddətlə)

Sar ola bilməz!...

Vəzir

“Bu dünya qalmamış ulu şahlara,
Zülm də, zəlim da var ola bilməz!”

Qacar

Var ola bilməz!..

Vəzir

“Göydən başımıza odlar da yağısa,
Bu ellər baş əyib xar ola bilməz.
Mayan turş ayrandır, zatin qırıqdır,
Söyüd ağacında bar ola bilməz.
Basma ayağını bizim torpağa,
İlandan, əqrəbdən yar ola bilməz!”

Qacar

(son dərəcə hiddətlə)

Aha! Cürətə bax, cəsarətə bax!
Vəzir! De, necədir kəklik ovlamaq?
Xəbərdar eləyin sərkərdələri,
Hücumə toplasın bütün əsgəri!
Gurlasın dağlarda şeypurun səsi,
Sabah alınmalı Şuşa qələsi!

İki nəfər gürcünü götürürler.

Vəzir

Şahim! Gürcülərdir...

Qacar

Ösir gürcüler!
Sabah bu dağlara gün doğan zaman
Asılacaqsınız dar ağacından.
Soyunun, vuruşun, şərtim var yalnız:
Soysun dərinizi, dırnaqlarınız,
Görünsün gözümə qıqqırmızı ət...
Qoy alsın ürəyim bir yeni qüvvət!
Sabah hücum vardır...
Tez olun, vuruşun!
Azad olacaqdır!...

Şahim! Müxtəsər!

Şaliko

Şahim, biz qardaşiq... birdir qanımız,
Birdir vicdanımız, birdir canımız...

Qacar

Necə? Qardaşınız?

Gürcülər

Bəli!

Qacar

Vəzir, bax!
Bu oyun doğrudan ləzzət olacaq!

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

Tez olun, vuruşun!

Şaliko

Gəl, qardaşım, gəl!
Onsuz da qapını açmışdır əcəl!

Gel məni parçala öz əllərinlə,
Sonra baş götürüb dön bir ağ yelə,
Qayıt evimizə, gözləyir anan;
Barı, kor olmasın o ağlamaqdan,
Sən qayıt, qardaşım, barı yaşa sən,
Mən ölsəm də ölüm, sən sonbeşiksən.
(Gürcülər soyunub vuruşmaq istərkən)

Kiçik gürcü

Ah! qolun qalxmayırlı!

Tamara çadırda çıxaraq, gürcülerin arasına atılır, qollarını açaraq, şaha tərəf baxır. Sükut. Qacarın vəhşi qəhqeşələri. Bu an arxada – orduda üşyan qalxır. Bir nəfər əsgər yürüroq Qacarın qarşısında durur.

Əsgər

Bəsdir! Vuruşmaqdan yorulduq daha,
Barı, kor vicdanın baxsin Allaha!
Arvad-uşağımız İrandaacdır,
Bir parça çörəyə, suya möhtacdır.
Bəsdir, bir doymadın içdiyin qandan...

Qacar

(qılincini çıxararır)

Xain! Sən orduya fitnə salırsan?

Qılinc davası qopur, vuruşa-vuruşa arxaya çəkilirlər. Səhnədə yalnız qapıcı və gürcülər qalırlar.

Qapıcı

Di, qaçın! Tez qaçın, indi fürset var,
Odur bax, hazırlır yəhərli atlar!
Sabah olarsınız doğma vətəndə.

Tamara

Çox sağ ol, qardaşım, sonra qaç sən də.
Gürcülər qaçırlar.

Qapıcı

(Qacarin arxasında kinlə baxaraq)

Ele zənn etmə ki, qapıçınam mən,
Bir az seçilirəm nökərlərindən...
Fürsət axtarıram, gələr bir zaman,
Doyunca içərəm sənin qanından!

Pərdə

ALTINCI ŞƏKİL

Qarabağ. Qalın meşəli bir dağ. Dağ başında qala görünür. Meşənin etyində Eldarın dəstəsi. Bəziləri ayaq üstə, bəziləri də oturub söhbət edirlər. Ocaq tüstülənir. Bir ağacdan soyulmuş toğlu asılmışdır.

Kürd Musa

(bayati oxuyur)

Qərenfiləm qələmsiz,
Qərarım yoxdur sənsiz,
Yorğanına od düşsün,—
Necə yatırsan mənsiz?

Ceyranam, düzə gəlləm,
Otlaram düzə gəlləm,
Yüz il qəzəmət çəksəm,
Qurtarsam, sizə gəlləm.

İkinci qaqaq

Can, can, qurban olum o nəfəsinə!

Birinci qaqaq

Ay Musa, bir güldür məclisi yenə!
Danış, qurban olum, bildiklərindən!

Kürd Musa

Yox, Molla Nəsrəddin deyiləm ki mən.
Yaz ola, dovğa ola yarpızla,
Yay ola, sərin sular sal buzla,
Payız ola, pendir-çörək qarızla,
Qış ola, isti otaq, bir qızla...

(Gülüşürlər.)

İkinci qaqaq

Ay can, ay can!

Birinci qaqaq

Yuxuna girsin!

İlyas

Eh, nə deyim Eldara,
Bizi saldı avara...
Yatağımız daş, qaya,
Ömrümüz getdi zaya.

Kürd Musa

Aşna! Deyən yenə sən
Yumurtası tərs gələn
Toyuq kimi ötürsən?..

İlyas

Eh... Ay Musa, düzü, mən
Soyumuşam bu işdən...

Kürd Musa

Bəs sən ağa, mən ağa,
İnəyimizi kim sağa?

İlyas

Batmaq olarmı xana?
O top, tūfəng, topxana
Zarafatdır, ya nədir?

Kürd Musa

Gədə lap divanədir,
Bir gözümə doğru bax!
Bilirsənmi, ay axmaq,
Könlü balıq istəyən
Gərək girsin dənizə.

İlyas

Mat qalmışam lap sizə.

Kürd Musa

Qorxutmasın səni xan,
Yapışib boğazından
Boğarıq sərçə kimi.
Bir də, İlyas, məsəl var:
El yiğilsa bir yero,
Vallah, kərən sindirar...

Eldar gelir.

Eldar

Can, ay Musa, gözüm, Musa!
Sənə yoxdur sözüm, Musa!
Kürd qızından belə oğul?

(Qolunu Musanın boynuna dolayır.)

Ad mənimdir, hünər sənin...

Kürd Musa

Yox bir...
Yox bir... sən dolama görək.

Eldar

Vallah, düz deyirəm, pələngsən, pələng!
Nə qədər qurtardin sən məni dardan,
Qanı dizə çıxan vuruşmalardan.

Qaçaqlar çoxlaşır, Eldar onlara baxıb sevinərək.

Gözəl gələcəyi görürəm sizdə,
Dünyanın gücü var əllərinizdə.
Biz ayrı düşsək də aşnadan, yordan,
Gərək çəkinməyək borandan, qardan!
Bir də, ataların bir məsəli var
Şanada bal tutan barmağın yalar.
Belədir, ay Musa?

Kürd Musa

Elədir, elə,
Hər damcı qüvvədir bir daşqın selə...

Eldar

Bir ağ gün görmədi bizim sonalar,
Öldü diri gözlü yazıq analar.
Yeri şumlayan biz, onu əkən biz,
Böyük sarayları qurub tikən biz.
Qişın saxtasında taxıl becəren,
Nə rahatlıq görən, nə yuxu görən
Bizik, biz! Yenə də öldük acıdan,
Asıldığ hər zaman dar ağacından.
Taladı qurd kimi eli dargalar,
Nə bəydə insaf var, nə xanda qan var.
Nə vaxt qurtaracaq pis gündən insan?!

Kürd Musa

Ay Eldar! Doğrudan bu bəylər ki var,
Bir azca arpası çox düşən zaman
Yabı cinsi kimi şillaq atırlar...

Gülüş

Eldar

İndi də dişini qıçamış Qacar...
İranı talayan o qart canavar
Gəlir sürüsilə bizi soymağa,
Tökdüyü qanlardan içib doymaşa ...

Şaliko, kiçik gürcü və Tamara həyəcanla gelirlər.

Eldar

Kimsiniz, qardaşlar? Danışın, görək!

Şaliko

Zalim Məhəmməd Qacar,
Bizi soyub taladı,

Of... o qanlı hökmдар
Bizi oda qaladı.
Çox vuruşdu gürcülər,
Bəzən basılır hünər.
Bu dəfə basdı Qacar,
Bizi əsir aldılar.
Qana döndü dağ, dərə...

Eldar

Yaraşmayır basılmaq
Qəhrəman gürcüləre!

Şaliko

Oldu, bir işdir bu da.

Eldar

Sonra?

Şaliko

Bizi əsir aldılar,
Ayrıldıq obamızdan,
Öz isti yuvamızdan,
Bu həsrətlə saraldıq,
Ancaq qaçıb qurtardıq
Zalimin əllərindən

Eldar

Aha... Bildim...

Şaliko

İndi sən
Qərib görsən də bizi,
Gərək hər üçümüzü
Salamat buraxasan!

Eldar

(gülür)

Göz üstə yeriniz var,
Bizim əziz qardaşlar!
Taniyıram o dağları,
Durna gözlü bulaqları.
Çox keçmişəm hər gəlündən,
Gürçüstanın dost elindən
Var onlarda namus, hünər,
O yediyim duz-çörəklər
Unudulmaz bu dünyada,
Bir yaxşılıq getməz bada...
Ayə, ay uşaqlar!

(Ağacdən asılmış toğlu cəmdəyinə işarə edərək.)

Onu düşürün,
Tez olun, yaxşı bir kabab bişirin!

Tamara

Sağ olun, çən gəlir, hava qaralır;
Sonra gecikərik, gün də daralır...

Eldar

İxtiyar sizindir, bizim bu dağlar
Sizin evinizdir, indi uşaqlar
Aparıb ötürsün sizi Tiflisə!

Şaliko

Böyük bir yaxşılıq olar bu bizi.

Eldar

Yox, yox! Bu borcumdur, borcumdur mənim!

Şalikoya (Şalikoya) yədər

Bura bax, qardaşım mindi şah Qacar –
O sizi talayan dişi canavar
İndi də göz dikib Azərbaycana.

Şaliko

Şahlar hökm verir gündə min qana.

Eldar

Bəs biz? Biz neyləyək? – Yığışın, gəlin,
Qüvvəti çox olar birləşən elin.
Gəlin qardaş olsun tüfənglərimiz;
İlanın başını ayaqlayaq biz!..

Şaliko

Doğrudur, qardaşım, üç günə qədər
Çatar köməyinə bizim dəstələr.

Eldar

Sizə inanıram, var olun, gəlin,
Tozu da qalmasın qanlı heykəlin!

Şaliko

Biz gedək, vaxt gedədir.

Eldar

Dayanın bir az! Musa!

Kürd Musa

Bəli.

Eldar

Bəri qulaq as!
Götür beş-altı atlı,
Atları quş qanadlı,
Qonaqları özün apar.
Bir də, Musa! Mən ölüm,
Gözlə, başına dönüm
Yolda-izdə bir xata
Toxunmasın bunlara.

Kürd Musa

Uşaqsan?! Uşaqsan?!

Şaliko

Sağ olun, qardaşlar!

Eldar

Göz üstə, göz üstə!

Gürcüler böyük hörmət ve şadlıqla yola salırlar. Qoca bir qarı
Eldarn yanına gelir.

Eldar

Qarı, hardan belə?

Qarı

Heç, oğlum, Eldar!
Bilirsən, köməksiz olur qarilar...
Var-yoxdan qalmışdı bircə inəyim,
Oydu göz dikdiyim, oydu köməyim.
Onu da bu gecə zorla aldılar,
Məni diri gözlü oda saldılar...

Eldar

Buna bax, qan! (aciqli)
O sən qurban olsun bu qoca nənən,
Kim aldı, ay nənə?

Qarı

Kim aldı? İlyas!

Eldar

Buna (İlyasa qəzəblə baxaraq)
Qurban olsun bu qoca nənən,
Alçaq, utanmaz.

Arşak

(Eldara)

Gözüm su içmeyir İlyasdan, düzü,
Beləsi güdaza tez verər bizi!..

Eldar

Bu saat sal görüm tüfəngi yerə!

İlyas tüfəngi atır, başını yerə dikir.

Eldar

Di get, yerin olsun o boş mağara,
Tüfəng yaraşmayır namussuzlara!..

(Eldar cibindən pul çıxararaq qariya verir.)

Al, nənə! Özünə get bir inək al,
İndidən adını qoyuram "Maral".

Qarı

Sənə qurban olsun bu qoca nənən,
Dünyada kasadlıq görməyəsən sən!

Gedir.

Eldar

Cox soğ, İlyasa)

Tfu... sənin üzünə! Buna bax, buna;
Mən də inanmışam namərd oğluna...

İlyas

Qəlet eləmişəm, bir xatadir bu,
Bir də eləmərəm ömrüm uzunu.

Eldar

(tüfəngi İlyasa qaytararaq, azca müləyim)

Axmaq! Koroğlunun bir təmiz adı

Xanlarda, bəylərdə tutar qoymadı.

Bir də bu qəleti...

Əli bəy tez oraya golir, Eldarla görüşür. Hami yiğişib ona qulaq asır.

Əli bəy

Eldar! Bir qulaq as, qulaq as, Eldar!

Basqına keçmişdi Məhəmməd Qacar.

Atam çıxmışsa da vezirliyindən,

Deyir yad əllərə keçməsin Vətən.

Bilirsən, o yanır pərvanələr tek,

İndi nəyin varsa Əsgəranə çək.

Qacarla vuruşun arxa terəfdən, –
Atamın fikrini söyləyirəm mən.
Qaldı xan... – həmişə əlimizdədir,
Vətənin gözləri indi bizdədir.
Bu yurda qoymayaq zalim Qacarı,
Talana getməsin ellərin varı!

Eldar

Çox gözəl, Vaqifə ərz elə ki, sən
Kənara çıxmaram onun sözündən
(Öz dəstəsinə dönür.)

Vətən torpağının böyük bir oğlu,
Vicdanı bir böyük eşq ilə dolu,
Bizi dəvət edir qışdan bahara –
Azadlıq uğrunda vuruşmalara!

Ura çökib hücuma keçirlər.

Pərdə

YEDDİNÇİ ŞƏKİL

Dağlıqdır, arxada şiddetli top səsləri, tüfəng səsləri eşidilir. Dağ arxasından, Qacarın ordusu tərəfindən yandırılmış kəndin alovları göye qalxır. Uzaqdan arvad-uşaq fəryadları eşidilir.

Qacar

(dağ başından yanın kəndin alovlarını seyr edərək)

Yan, yan, tərlanların yaşıl yuvası!
Ruhuma can verir ölüm havası...
Çıxsın asımına odlar, alovlar,
Göylərdən od töksün yerə ruzigar!

Yan, yan! Kömür olsun hər qaya, hər dağ,
Baş əysin hökmüə bütün Qarabağ!
Üzsün qan içində gəlinlər, qızlar,
Yerdə göyərçinlər, göydə ulduzlar.
Ana qarnındakı o qandanam mən...
Bütün kainata qan olsun kəfən!
Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır...

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmədar,
Sizdə fezilet də, ədalət də var.

Qapıcı

(Qacara yaxınlaşaraq)

Şahim! Bağışlayın, hüzurunizə
Bir kəndlər gəlmüşdir, sözü var sizə.

Qacar

De, gəlsin!

Qapıcı

Gəl, ata, gəl, budur Qacar!

Qoca kəndlər yaxınlaşır.

Qoca

Sizə bir sözüm var, böyük hökmədar!
Mən bu yanın kəndin ağsaqqalıyam,
Ellərin dərdindən bir az haliyam.
Yanır od içində körpə uşاقlar,
Bizim kəndlilərin nə təqsiri var?

Əmr edin, dayansın yanğınlar, barı,
Xaraba qoymayın bu obaları!
Bu dağlar qoynunda aslan yatmışdır,
Burda koroğlular at oynatmışdır...

Qacar

(hiddətlənərək qocanın səsini kəsir)

Yaxşı! Sus, qoca köpək!

(Kinayə ilə.)

Burda koroğlular at oynatmışdır...

Qacar gedir.

Qoca

(Qacarin arxasında)

Ah, cəllad, bimürvət! İndi qulaq as,
Süleyman dünyası sənə də qalmaz.

(Qalxıb gedir.)

Qacar yeno qayıdır. Qaya başında dayanır. Bu arada
Qacarin sərkərdəsi teləsik gəlir.

Sərkərdə

Şahim! Arxa cəbhə çox qorxuludur,
Elə bil, doğrudan cahan yoludur...
Eldarın dəstəsi gəlir irəli,
Qırır sərcə kimi bizimkileri,
Odur yaxınlaşır! Gizlənin, barı...
Tutaq qabaqdakı qayalıqları,
Oralar çox bərkdir...

Qacar

Çekin atları!
Bir böyük göndərin arxaya sarı,
Qabağı saxlasın gizlənincə biz.

Sərkərdə

Budur, burdadır ki, əsgərlərimiz.

Qapıcı gəlir.

Qapıcı

Şahim! Qarabağın şeyxidir gələn.

Qacar

De, gəlsin!

Şeyx bir dəste əyan ilə gəlir.

Şeyx

Ey şahim! Ey fəxri-vətən!
Sizin yolunuzu gözləyirdik biz,
Sizə duaçıdır nəsillərimiz...
Buyurun, qapımız açıqdır sizə;
Yurdum tapşırırıq əllərinizə.

Qacar

(kinayə ilə)

Yaxşı, bəs nə oldu, o İbrahim xan?

Şeyx

Siz arxayın olun İbrahim xandan!
Bu gecə qaçmışdır o Dağıstanı!

Qacar

Ha... ha... ha... Qaçmışdır kələbaş dana!
Yaxşı, qoşul bizə, bizimlə də get,
Bu vəhşi dağlarda bələdçilik et!

Şeyx

Buyurun, buyurun!

Gedirlər. Bir böyük əsgər danişa-danişa qabağa gəlir.

Teymur

Əlimiz, dışımız, tüfəngimiz qan,
Yorulub bezmədik vuruşmalardan...
Dünyadan doymadı şahların gözü,
Lap cana doymuşam bunlardan, düzü.

Əsgər

Dava meydanında bir əsgərik biz,
Nə desə hazırlıq, öz sərkərdəmiz,
Sən nə danışırsan?..

Teymur

(kinayəli)

Bir əsgərik biz!..

Yixır evimizi öz əllərimiz...
Axmaq! Bu dediyin davalarda sən
Gülləyə rast gəlib it kimi ölsən,
Şahların keyfindən nə azalacaq?

Əsgər

Orduya pozğunluq götirmə, sarsaq!
Bizi qırıb tökür bir qaçaq Eldar.

Teymur

Nə qədər qırsa da, onun haqqı var;
Bu torpaq onundur!

Əsgər

Aha!.. satqınsan!

Qılınç vuruşuna keçirlər. Əsgərlər toplaşib, iki tərəf olub vuruşurlar.
Bu halda Eldarın dəstəsi görünür. Vuruşma gedir. Teymur və bir neçə
əsgər Eldar tərəfə keçirlər.

Teymur

Biz də sizinləyik, gəlin, qardaşlar!

Eldar

And içün qılınca!

Əsgərlər qılınca ad içirlər. Vuruşma davam edir. Qacarın əsgərləri
qaçmağa məcbur olurlar. İlyas arxadan Eldarı vurmaq istəyir,
tüfəng açılmır, ikinci dəfə atana qədər Kurd Musanın gülləsi onu yixır.

Eldar

Bu nədir, ay Musa?!

Kurd Musa

Nolacaq?! Heyvan
Vurmaq isteyirdi səni arxadan.

Eldar

Yaxşı, di durmayın, dayanmaq olmaz!

Kurd Musa

Tələsmə, gözləyək burdaca bir az,
Arxada qalanlar gəlib çatsınlar.

Bu arada Əli bəy bir neçə adamla tələsik gəlir.

Əli bəy

Ayə, hardasınız?.. Eldar, ay Eldar!

Eldar

Əli bəy, sən hardan? Tez ol, bir danış!

Əli bəy

Eldar! Daha bizə ümid qalmamış,
Çəkilin meşəyə, çəkilin, Eldar!
Nahaq qırılmاسın bizim adamlar.

Eldar

(hırslı)

Əli bəy! Nə olub? Bir danış, niye,
Sən nə danışırsan? Necə, geriyə?

Əli bəy

Qaçıdı tülkü kimi, dan...
Qaçıdı İbrahim xan, açıldı yollar,
Bizə qəh-qəh çəkib güləcək Qacar.

Arşak

(son dərəcə hiddətli)

Ax! Namərd... Deməli, boş qaldı qabaq!

Eldar

Vətən torpağına xəyanətə bax!

Kürd Musa

Güllə qabağında canından qorxan,

Qurumsaq!

Eldar

Yox... yox... Basılmaz Vətən!

Hələ bu dağlarda ölməmişəm mən.

Durmayın, çəkilin tez meşələrə!

Bizim yuvamızdır bu dağ, bu dərə.

Böyük bir qüvvətlə yenə gələrik,

Qacarın üstünə biz də gülərik.

Eldar gedir, adamları da onun arxasında geri çəkilirlər.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Qarabağ. Şuşa qalası. Xan sarayı. Qacarın kef möclisi. Möclisdə əyanlar,
böylər iştirak edirlər.

Qacar

(böyük bir qürurla)

Keçdi pəncəmizə gözəl Qarabağ,
Öpsün qlincim hər qaya, hər dağ,
Mən Qacar nəsliyəm, şahlar şahiyam,
Mən də yer üzünün bir Allahiyam.

Gərək biz qoymayaq daşı daş üstə,

Atın yiğin-yiğin leşi baş üstə!

Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,

Dünya qan üstündə bir xanimandır!..

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Şeyx

Ey büyük hökmdar! Ey ulu Qacar!
Sizdəki qüvvətə baş əyir dağlar.
Biz də sayənizdə ömür sürürük,
Bu fani aləmdə ağ gün görürük.
Sizə kömək olsun böyük Yaradan,
Bu müqəddəs kitab, müqəddəs Quran.

Qacar

Rəqqasələr gəlsin!

Rəqqasələr oynayır. Qacar onların birini öpür. Birdən
qızın döşündən itələyərək.

Deyirlər şirindir busənin dadi,
O da kor bəxtimə qismət olmadı...

(Xanəndələrə kinaya ilə.)

Belə deyirlər ki, ağladır yeri
Sizin Qarabağın xanəndələri.
Hünəriniz varsa, biri "Rast" oxuyun!

Xanəndə

(oxuyur)

Gözüm yollarda qalmışdır, xəbər yox Kür qıraqından,
Usanmaq bilməyir könlüm yaşılbashalar sorağından.
O yerlər min xəyal eylər, təbiət şerə layiqdir,
Öpər bülbül səhər tezdən gülün yaqut dodağından.

Çəmənlər, yasəmənlər göz vurub, min cilvə göstərsə,
Durar könlüm, çıxar seyrə həyatın qəm otağından...
Keçər aylar, keçər illər, yaz, ey Vaqif, ömür azdır,
Düşər bir gün laçın könlün şeir-sənət marağından.

Qacar

Qəzəl Vaqifindir?

Şeyx

Bəli, Vaqifin!

Qacar

Nə oldu? Onu tez tapıb gətirin!

Sərkərdə baş əyib çıxır.

Vəzir! Bu doğrudan böyük qüdrətdir,
Hər sözü, söhbəti canlı sənətdir.
Böyük təhlükədir bu şair bizə,
Sən nə fikirdəsən?

Vəzir

Nə deyim sizə,
Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də var, ədalət də var...

Şeyx

Şahim! Təhlükədir Vaqif, doğrudan,
Onu gözünüzdən qoymayın bir an...
Deyir, qanunlarda yoxdur həqiqət,
Deyir ki, pərdədir bütün şəriət,
Nədənşə el-oba çox sevir onu,
Bilməyir bu qədər tərs olduğunu.

Bir də, bərk dostudur o qacaq Eldar –
Sizin düşməniniz, bəli, o murdar!
Vaqif yaşıdıqca – qorxudur bizə,
Şair görünməsin gözlərinizə!..

Qacar

Yazdığı cavabdan bilmisəm onu,
Dayan,sovuraram göye tozunu!
Qoy gəlsin, əylənib gülüşək bir az,
Bizim dilimizi o bağlayammaz.

Təlxək hüre-hüre gelir.

Qacar

Təlxək, yene hürüsən?

Təlxək

(əyanları göstərərək)

Şah sağ olsun, bu sürüyə
Bəs bir köpək deyil gərək?

Həmi gülür.

Qacar

Təlxək, söylə, məni çıxmu sevirsən?

Təlxək

Şahim, yaranmadan qulunuzam mən...

Qacar

Bir de görün, məni əsir alsalar,
Qaranlıq zindana tutub salsalar,
Neylərsən?

Təlxək

Neylərəm? Neylərəm? Aman!..
Keçərəm yolunda baş ilə candan...
Sizi zindanlara salsalar əgər,
İnsan boğazlaram düz otuz nəfər...

Qacar

(ayağa qalxıb qızıl kəmərini göstərərək)

Təlxək, kəmərimin qiymətidir bu.

Təlxək

Şahim! Elə mən də bilirom bunu.
Kəmərdən qiymətli sizdə nə var ki?

Gülüş. Vaqifi getirirlər.

Qacar

(heyratlı)

Aha... baş əyməyir hüzurumda bu!

Seyx

Yoxdur vicdanında qanun qorxusu.

Qacar

(Vaqifə)

Şair, hökmərin hüzurundasan!

Vaqif

Bunu sızsız belə düşünürəm mən.

Birdə, bork... — Qacar

Sizin emrindən dərhal o mərdən
Kəzənəni və qızılından

Bəs baş əymədiniz?

Kəzənəni və qızılından
Sizi xixnələndirən adət

Vaqif

Əymədim, bəli!

Əyilməz vicdanın böyük heykəli...

Dünyada qalacaq yalnız Yaradan!..
Qacar

(Məsləkədən hər hansı bir şairin sözü)

Qılınclar toqquşub iş görən zaman,
Neylər dediyiniz quru bir vicdan?

Vaqif

Vicdan dedikləri bir həqiqətdir —
Beşiyi, məzarı əbədiyyətdir...

Qacar

Bəs zindan necədir, qaranlıq zindan?!
Qacar

Vaqif

Soyuq məzara da zinətdir insan.

Qacar

Yenə göylərdədir şair xəyalın?

Vaqif

Əzəldən hüdudu yoxdur kamalın...

Qacar

Aha... sinayırdım idrakınızı,

Doğrudan bir şair görürem sizi,

Xoşbəxt xəlq eləmiş sizi Yaradan!

Vaqif

Dünyada qalacaq yalnız Yaradan!..
Qacar

(Məsləkədən hər hansı bir şairin sözü)

Çox gözəl, çox gözəl, inanın ki, mən
Sizin ruhunuzu sevdim ürəkdən.
Bu dövlət, bu cəlal, bu şanlı saray,
Göylərin büsəti o ulduz, o ay
Size tapşırılsın bu gündən gərək.
Ancaq bir şərtim var.

Vaqif

(Məsləkədən hər hansı bir şairin sözü)

Buyurun görək!

Qacar

Gərək fars dilində yapsın sənətkar.

Vaqif

Azəri yurdunun oğluyam mən də,
Az-az uydururam yeri gələndə.

Qacar

Yaxşı, gəl əl götür bu inadından,
Bu qədər naşükür olmasın insan!

Vaqif

(Məsləkədən hər hansı bir şairin sözü)

Aldada bilməmiş dünyanın vari
Bir məslək eşqilə yaşayınları!

Mən ellər bağında azad bir quşam,
Mənsəbə, şöhrətə satılmamışam!..

Vəzir

Yaxşı da... Çarıqlı kiçik bir ölkə
Böyük Firdovsilər yaratdı bəlkə?..

Vaqif

Dayan! Bu bağçanın hər bir budağı
Üstündə min çiçək, min dil bitmiş,
Sizin güldüyüünüz çoban torpağı
Nizamilər, Füzulilər yetirmiş!

Qacar

(kinaya ilə)

Nizamiyə bax... Füzuliyə bax...

Vaqif

Günəşி örtsə də qara buludlar,
Yenə Günəş adlı bir qüdrəti var.

Qacar

Görünür Günəşə iştahan vardır.

Vaqif

Günəşdən gizlənən yarasalardır...

Seyx

Buna qulaq asmaq çətin peşədir.

Vaqif

Niyə, qulağınız çoxdan şəşədir –
Böhtən eşidəndə qızarış yanar,
Doğru söz gələndə pambıq tixanar.

Vəzir

Sizin sözünüüz kəsəri azdır.

Vaqif

Oxuyan bülbüldür, dinləyən qazdır!

Vəzir

Of... Məndə olsayıdı bundakı hünər!..

Vaqif

Ağılsız köpəklər ulduza hürər.

Qacar

(vəzirə)

Di, ver cavabını, nə durmusan? Din!
Hə... yenə döyükür sarsaq gözlərin!..

Vaqif

Neyləsin, yazığın nə təqsiri var?
İşıq güclənəndə çəşər qarovalar...

Seyx

(kinaya ilə)

Şairə sənətdir tikanlı sözlər.

Vaqif

Sözdən qızarmaz ki, bozarmış üzlər...

Qapıçı daxil olur.

Qapıçı

Şahim, bir qoca var, gəlsin içəri?

Qacar

De, gəlsin.

Vidadi daxil olub təzim edir.

Vidadi

Hakimin hökmü, hüneri
Onun vicdanılıq qardaş olmalı!
Bizə qalmayacaq dünyyanın malı...

(Vaqifi göstərərək.)

Şairdir... qəlbi var, şirin sözü var,
Böyük bir ölkənin onda gözü var,
O ölsə... dağlar da dil deyib ağlar,
Əvvəl edin... yaxşılıq qalır yadigar.

Qacar

Dinin düşmənidir, o, ölsün gərək!

Vidadi

Xeyr! o Vəqifdir, eşqə gələrək
Bəzən qamçılıyır zəmanəsini,
Allah da çox sevir şerin səsini.

Qacar

(acıqlı)

Allah da çox sevir? Allaha yalvar,
Onun məndən də çox ədaləti var,
Əgər bacarırsa, qoy sağ saxlasın...

Vidadi

Siz hökmdarsınız...

Qacar

Yaxşı, qoca, mən,
Artıq əl çekirəm ölüm fikrindən.
Ancaq kəsəcəyəm yazan əlini,
Bir də həcv deyən acı dilini.
Razisan?

Vaqif

Raziyam, böyük hökmdar!..
Mərhəmət sahibi olur ağalar.
Eyb etməz, sizə də çatar bir əvəz,
Qatır cinsisiniz, doğub törməz.

Qacar

Vaqif, indi get,
Saray həyatını büsbütün tərk et,
Gərək yaşamasın qədrnaşunas!

Vaqif

Sənsə həqiqətin ağızına daş bas!
Mən az görməmişəm bu sarayları,
Burda göye çıxan ahü vayları...
Görmüşəm şahların vəfasını mən,
Xanların zülmünü, cəfasını mən.
Görmüşəm zamanın min rüzgarını,
Dustaqlanaların göz yaşlarını.

Nifrət! Qan çanağı taclara nifrət!
Var olsun azadlıq, bir də məhəbbət...

Çıxır.

Qacar

(hiddətlənərək, Vaqifin arxasında)

Aparın, aparın onu zindana,
Göz dağı çəkdirin Azərbaycana!

Vidadi

Qızılı udsa da qara torpaqlar,
Yenə qiymətinə özündə saxlar...

Çıxır.

Qacar

Bəri bax, dayanma, burda Zülfüqar!
Vaqifi zindana sən özün apar,
Bir quş da səkməsin onun yanından!

Qapıcı

(ikimənali)

Baş üstə, yatmaram gecəni bir an,
Əsən küləkdən də gözlərəm onu...

Qacar

Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır!..

Buyruq sizinkidir, adil hökmədar
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

(dəlicəsinə)

Dağılın, dağılın, boğuldum yenə...

Qacar

(öz-özünə)

Nə deyim, nə deyim tale deyənə?
Könlüm ayrılmayı xanimandan,
Gözlərim doymayı insan qanından.
(Xəstə kimi özündən şübhələnərək.)

Bu nədir, canımda üşütmələr var?
Aha... nə dərindir bu uçurumlar?..
Gözlərim qaralı... aman... ölürom!..
Ha... ha... ha... Bu nədir? Yoxsa gülürəm?
Günahsız qanlarımö gözümə durur?

(Özünün nəbzini tutaraq.)

Yox, yox! Hələ qəlbim qaydayla vurur,
Xeyr, ölməmişəm hələlik sağam,
İndi mən ölümə çarpışacağam!

Qılıncı çıxarıır, qolları boşalır, qılıncı dirsəklənərək taqətsiz bir vəziyyət alır.

Pərdə

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Şuşa qalası. Qayalıqda zindan. Səhərdir, günsən yenicə qalxır. Vaqif divara şeir yazar, sonra da yazdığı şeri oxuyur. Əli bəy qulaq asır.

Vaqif

Mən cahan mülkündə mütləq doğru halət görmədim,
Hər nə gördüm əyri gördüm, özgə babət görmədim.
Aşınalar ixtilatunda sədaqət görmədim,
Beyəti-iqrəri-imani-dəyanət görmədim.

Müxtəsər kim, böylə dünyadan gərək etmək həzər,
Ondan ötrü kim, deyildir öz yerində xeyrү şər. –
Alilər xaki-məzəllətdə, dənilər mötəbər,
Sahibi-zərdə kərəm yoxdur, kərəm əhlində zər,
İşlənən işlərdə əhkəmi-ləyaqət görmədim...

(Oğluna baxaraq.)

Ah, oğlum, of, mənim qəhrəman oğlum!
Bu qədər qəm yemə, qurbanın olum!

Əli bəy

Eh... ata, nə qoyub, nə axtarırsan,
Zülmün qabağında ağlarmı insan?

Vaqif

Mərhəba, mərhəba, qəhrəman oğlum!
Bir gəl öpüm səni, pəhləvan oğlum!

(Oğlunu qucaqlayıb bərk-bərk öpür.)

Gözümün işığı, canım, ciyərim,
Bu nəmli torpaqlar olsa da yerim,
Mənim nə dərdim var, təki sən yaşa!
Of, Qacar... vicdanın döndümü daşa?

Əli bəy

Ata, bilirsənmi?

Vaqif

Nəyi? De, nə var?

Əli bəy

Hələ də çöllərdə qaçaqdır Eldar –
Sənin köhnə dostunvardı bir zaman;
Sən özün qurtardin onu zindandan.

Vaqif

Bilirəm, bilirəm.

Əli bəy

Yaz ki, Eldara,
Yaman bir gündəyəm, düşmüşəm dara,
Bir kömək əli ver!

Vaqif

Yazım, qoy yazım...

(Cibindən dəftərçə çıxarıb yazır.)

Gülnar

Tələsik gəlib qapıçının ovcuna pul basaraq, pəncərədən.

Əli bəy, Əli bəy!

Əli bəy

Ata, Gülnardır!

Vaqif

Sənin sevgilinin vəfası vardır!

Gülnar

(əlindəki kiçik bağlamani pəncərədən uzadaraq)

Alın, ac qalmayın...

(Ağlayır.)

Əli bəy

Ağlama, Gülnar!

Vaqif

Qızım, hər gecənin bir gündüzü var,
Sənə halal olsun hər əməyimiz,
Yoxdur səndən özgə bir köməyimiz.
Ala bu məktubu, qoynunda gizlö,
Onu gözün kimi qoruyub gözlə,
Çatdır hardadırsa, qaçaq Eldara!

Gülnar

Siz arxayıñ olun.

(Çaparaq gedir.)

Vaqif

(oğluna)

Bir bax Gülnara,
Atalar sözüdür, yaxşı qulaq as:
Aslanın erkəyi, dişisi olmaz!
Eller qurtaracaq bizi bu dardan,
Dünya ayırmasın səni Gülnardan!

Doğmuş günəşə şairənə bir göz gəzdirərək.

Odur, bax, günəşin rənginə bir bax!
Yanır kainata işiq saçaraq.
O günəş gəncliyin timsalıdır, bil,
Gəncliyin günəsi saralan deyil.
Can balam, parlasın ömrün günəş tək,
Nə can yanğısı gör, nə iztirab çək!

Əli bəyin başını sinəsinə doğru çekərək onu oxşayır. Vidadi gelir,
qapıcı buraxmaq istəmir.

Zülfüqar

Olmaz, kişi, bir dayan,
Bizi işə salarsan.

Vidadi

Yox, mən onu görəm gərək,
Kor eləsin səni fələk
Məni geri qaytarsan!

Qapıcı qapını açaraq.

Zülfüqar

Di gel, tez ol, tez qayıt ha!
Xəbər çatar birdən şaha.
Onsuz da çox qudurğandır,
Cörəyi qan, suyu qandır...

Vidadi daxil olur. Vaqifi qucaqlayır.

Vidadi

Nə qədər yalvardım yenə Qacara,
Dedi: – Get, səni də çekdirrəm dara...

Sonra bütün gecə xeyala vardım,
Allaha üz tutub yena yalvardım.
Onda da görmədim vicdandan əsər,
Doğru deyirsənmiş, aldanmış bəşər!
Bir kömək gəlməyir size əlimdən,
Sözüm yerə düşdü... niyə sağım mən?!

Vaqif

Qardaşım! Sən nahaq yalvardın ona,
Söz əsər eləməz qəlbə pozğunə...
Bir də, qorxmayıram mən heç ölümdən,
Dünyanın qəlbində qalacağam mən!

Vidadi

Yox, yox, ölüm sənə yaraşmayırlı heç!

Vaqif

Vidadi! Gəl məndən birdəfəlik keç,
Qayıt kəndimizə, qorxuram səndən;
Barı, Vidadisiz qalmasın Vətən...

Vidadi

Necə? Mən qayıdım? Bunu görməzsən,
Sən ölü torpaqda öləcəyəm mən!..

Qapıcı Vidadını çəkə-çəkə aparır. Vaqif fikrə gedir.

Əli bəy

Ata, lap heyranam Vidadiyə mən,
Doğrudan o sənə yanır ürəkdən.
Nə təmiz, nə böyük təbiəti var,
Ona bənzəsəydi bütün insanlar!..

Vaqif

Böyük təbiətlər yaranır az-az
Hər yerdə, hər zaman inci tapılmaz...

Pauza. Həzin musiqi səsi. Xuraman pojmürdə və son dərəcə dalğın gelir.

Xuraman

(zəif bir səslə)
Bədar Qayıt, qayıt, qayıt, qayıt!

Vaqif! Ey sərvərim, ey tacidarım!

Vaqif

(aci bir fəryadla)

Nə var, nə deyirsən, vəfali yarıml?

Xuraman

Uydum bu dünyada nazü nemətə,
Özüm də bilmədən uydum şöhrətə.
Bilmədim axrı zəhrimarımiş...
Hər qızıl xəzinə bir şahmarımış...
İndi öz əlinlə gəl öldür məni,
Nə qədər alçaldım, alçaldım səni...

Vaqif

(daha şiddətli)

Get, get, vəfasızsan bu dünya kimi!
Görünmə gözümə bir röya kimi...

Xuraman məyus və peşman qayıdır, uzaqdan onun qəmgin səsi eşidilir.

Sənərə bələm Xuraman ardım,

Allahı qızı qızı qızı qızı qızı qızı qızı

Bir ceyrandım, ürkütdülər yatağımdan,
Bir quş idim, ayrı düşdüm budağımdan,
Külək əsər, yarpaq düşər, çiçək solar...
Viran qalmış mənim bu can otağımdan.

Vaqif

(bu nəğmədən mütəəssir olaraq)

Budur, yer üzünün əşrəfi insan
Yaradır gündə bir hicranlı dastan.
Nəydi o yazığın, nəydi günahı?
İndi çöllərmidir onun pənahı?
İnsan! O müqəddəs bir kainatdır,
O saf qəlbi pozan yalnız həyatdır...

(Tez pəncərədən.)

Qapıcı, qapıcı, çağır gedəni!
Oğul! lap oyatdı o mahni məni.
Bəzən yanılsa da gözəl bir mələk,
Ondan iyrənse də, hər duyan ürək,
Buna müqəssirdir, şübhəsiz, zaman...

Qapıcı

(qayıdaraq)

Özünü qayadan atdı Xuraman!

Vaqif

(başını əlləri arasına alaraq fəryadla)

Of... partla, üreyim! Yaziq Xuraman!
Bizim eşqimizi məhv etdi zaman...

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Qəsərə baxırıq dəvənin sonu

İstibləm Yəzərə qəsərə baxırıq

İsləməz qəsərə baxırıq

Qəsərə baxırıq

İstibləm Yəzərə qəsərə baxırıq

İsləməz qəsərə baxırıq

Qəsərə baxırıq

Eldar

Meşə. Eldarın dəstəsi bu dəfə əvvəlkindən çox görünür. Eldar
qaya başından dərəyə baxır, sonra ayağının altındaki qayaya baxaraq.

Budur Qız qayası – hicran yuvası!

Başından çox əsmiş ölüm havası.

Bağrını deşdikcə hər soyuq külək,

Ah çəkib, of demiş, köks ötürərək...

O hələ almamış bu dünyadan pay,

Dərdini duymamış nə ulduz, nə ay.

Ona həmdəm olmuş saralan şamlar,

Qəlbi hicran çəkmiş qərib axşamlar...

Of, yaziq analar, of, igid Vətən!

Nələr çəkməmişsən bu dünyada sən...

Qılıncılar, nizələr, dəmir qalxanlar,

Sinəndə at çapan şahlar, xaqqanlar

Səni parçaladı, diddi etini,

Qəlbini, hissini, məhəbbətini...

Arşak

Eldar! Yenə fikrə cumubsan!

Eldar

Arşak!

Bir gəl. bu qaralan dərələrə bax!

Arşak

Baxıram, nə var ki, susuzdur dərə.

Eldar

Yaxşı bax, yaxşı bax o sümüklərə!
Görürsən? – Kəllələr, əllər, ayaqlar...

Arşak

Onları görməsə gözüm, ay Eldar,
Mənim bu çöllərdə nə azarım var?
Elə bil, od yağır yenə havadan...

Eldar

Dərdini bilirom, Sayat-Novadan
Bir ağız deməsən, dincələnməzsən.
De, başına dönüm, de gəlsin!

Arşak

Otur!

(Sayat-Novadan oxuyur)

Eldar

Nə gözəl sözlərdir – duzlu, məzəli...
Aşığı yaradır əller gözəli.

Arşak

Eldar, bəs nə oldu Məhəmməd Qacar?
De görək neyləyək, nə tədbirin var?..

Eldar

Arada əllerin çox axdı qanı,
Kurd Musa axtarır İbrahim xanı;

Hardasa gizlənib, tapacaq onu.
Qacarla bitəcək davanın sonu.

Arşak

Ah! zəhərlədi bütün havanı,
Saz tutub söz deyən Sayat-Novani
O qurd parçaladı, Tiflisdə, o qurd!
İlana bənzəyən o qara bulud!..

Eldar

Didib dağışsaydım zalim Qacarı...

Arşak

Gürcülər köməyə çatsayı, bari!

Eldar

Çatarlar, çatarlar!

Teymur

Gələn var, ehey!..

Arşak

Böyük bir dəstədir o gələn, Eldar!

Eldar

Musa, bir yoxla tez!

Arşak

Olmasın Qacar!

Teymur

Aha, üstümüzü yaman aldılar...

Eldar

Arşak, sən dərənin boğazında dur,
Teymur, Haşa dağa...

Teymur

Gəlirlər, odur!

Eldar

Keçinin əcəli yetişən zaman
Çoban çomağına sürtünər heyvan.

Kürd Musa

(qışqıra-qışqıra gəlir)

Ay Eldar! Gürcülər gəldi, ay Eldar!

Eldar

Necə, gürcülərdir?

Kürd Musa

Onlardır, onlar!

Eldar

(gürcüləri qarşılayaraq)

Bu dağlar sizindir, əziz qardaşlar!
Ellerin ağızılə öpürəm sizi,
O azadlıq sevən qəlbərinizi.

Görüşüb öpüşürler.

Əyləşin, əyləşin, dincəlin bir az!

(hami əyləşir)

Of... ötür qəlbimdə min sədəfli saz,
Çoxdan istədiyim bu qardaşlığın
Bu dağlardan böyük qüvvəti var.
Qoy indi tablasın Məhəmməd Qacar!..

Kabab-çörək gətirirlər, yemək başlanır.

Eldar

(Tamaraya)

Bacım! Siz nə üçün gəldiniz yenə?

Tamara

Yaxın gəl, qulaq as qəlbim deyənə,
Bu ana qəlbidir, gəl onu sən yar,
Gör nə döyüntülər, nə ağrılar var!

Eldar

Aha... dərdlisiniz, danışın, bari!

Tamara

Soldu gəncliyimin ilk yarpaqları.
Gözümün işığı bir balam vardı,
Yenice-yenice top oynadardı,
Onu parçaladı düşmən güləssi;
Susdu bülbül kimi balamin səsi.
Sinəmə dağ çəkdi Məhəmməd Qacar,
Amandı, onu tap, mənə ver, Eldar!
Qoy boğsun o eli qanlı murdarı
Bir ana qəlbinin hicqırıqları!..

Şaliko

Eldar! Doğrudan da Məhəmməd Qacar
Tiflisi odlara qaladı keçdi;
Of! O sürək görmüş dişi canavar
Bizi quduz kimi daladı keçdi;
Yandı şəhərdəki böyük binalar,
Qucaqda körpəsi yandı analar.
Bax, bu gözlərimlə onları saydım,
Of... bircə Qacarı parçalasaydım!..

Eldar

Kefini heç pozma, vətən qardaşı,
Əzilər dediyin ilanın başı.

Arşak

Şaliko, Şaliko! Qüvvət bizdədir,
Dünyanın cılovu əlimizdədir.

Kürd Musa

Canım, qaraltmayın bir qanınızı,
Düşmən almayıb ki, dörd yanınızı,
Nə çox “Qacar” deyib söyləyirsiniz?
Elin basılmayan qalasıyıq biz.

Eldar

Eləsə məşq ilə necədir aran?

Kürd Musa

Varam, bərk dayan ha...
Sağalmaz yaran...

Eldar

Ha... ha... ha... buna bax,
Buna bax, Arşak!
Çixar qılincını, südəmər usaq!

Arşak

Çalın, cəngi çalın!

Musiqi. Eldar və Kürd Musa qılinc döyüsdürürler.

Kürd Musa

Dayan, kəklik əti yeməmisən sən!

Eldar

Sənə yedirtmişəm, gəlsin gözündən!

Musiqi. Qılinc döyüyü davam edir, iki tərəf olurlar. Şaliko qılincını onların arasına tutur.

Şaliko

Canım! Zarafat bu boyda!..

Gülüş.

Tamara

Doğrudan, Eldar!
Qılinc döyüündə məharətin var!

Kiçik gürcü

Bu dağlar mülkünün pələngi sənsən!

Eldar

(Gürcülərin birinin əlindəki çonquriyə baxaraq)

Bu nədir?

Gürcü

Çonquri deyirik buna,

Sizin saz kimidir.

Eldar

Yaxşı, çalsana!..

Xoşdur bu dağların sərin havası,

Çal, qarışın onu gürcü havası!..

Gürcü çalır.

Tamara

(Rustavelidən oxuyur.)

Tərif edək Tamaranı, axıdaraq göz yaşları,
Əzəl başdan qəzel deyib mədh etməmiş o dildarı,
Mürəkkəbim şəvə göllər, qələmim göl qamışları,
Bunlar duyan ürəkləri deşəcəkdir nizavarı.
Mən Rustaveli, bir eşq üçün can qoymuşam bu əsərə.
Mən Məcnunam orduların sərkərdəsi bir dilbərə,
Məhəbbətin dərmanı yox, üz tutsam da təbiblərə.
Ya can versin canan mənə, ya tapşırsın quru yero.

Eldar

Deyin, Rustaveli kimin adıdır?

Tamara

O, gürcü şerinin ilk ustadıdır.

Eldar

Bəh-bəh, onu doğan nə bəxtiyardır,
Bizim Nizami tək kəlamı vardır.

Oyun... Uzaqdan tüfəng səsi eşidilir. Gülnar gəlir, hamı ayağa qalxır.
Eldar özünü qabağa verir. Gülnar kəlağayı açaraq, Eldarın qarşısına atır
və ona məktub uzadır, hamı heyrətə düşür.

Gülnar

Al, qardaşım, al, Eldar!
Vaqifin məktubu var!

Eldar məktubu alır və ucadan oxuyur, hamı diqqətlə dinləyir.

Eldar

“Oxu, bu naməni, əzizim Eldar!
Qoy mənim dərdimi dinləsin dağlar.
Bir tərlan xəyallı qəlbə xəstəyəm,
Bir şeyda bülbülməm, daş qəfəsədəyəm...
Əzizim! Saldılar məni zindana,
Şəriət dillərdə oldu bəhana,
Gəl, dağıt, parçala bu daş qəfəsi,
Ölməsin şairin həqiqət səsi!
Sən də qurtarmasan Vaqifi dardan,
Yoxdur umacağım pərvərdigardan!”

Hər tərəfdən Qacarın ünvanına nifret və söyüş səsləri eşidilir.
Böyük bir həyəcan qopur.

Eldar

Of.. Yenə beynimə sıçradı al qan!
Baxın, layiqmidir Vaqifə zindan!

Bu arada bir qoca kəndli bir dəstə kəndli ilə gəlir.

Qoca

Eldar hansınızdır?

Bu rəsəd!

Eldar

Mənəm, ay əmi!

Sənəcəz kimdir?

Qoca

Oğlum, adın düşüb bütün dillərə,
Bəlkə, gün ağladın bizim ellərə.
Sənə qiyəmətli bir baxşayışım var,
Mənə də atamdan qalib yadigar...

Eldar

O nədir, ay əmi?

Qoca

(yapincının altından bir qılinc çıxararaq)

Buyur! Misri qılinc deyərlər buna,
Sadiq yaşamışdır ana yurduna.
Böyük Koroğludan qalmış yadigar,
Budur, dəstəsində barmaq yeri var.
Al, oğlum! Göz üstə saxla sən bunu,
Yaşat ürəyində qoç Koroğlunu!
Sənə bata bilməz nə xan, nə paşa,
Yalnız yoxsulların eşqilə yaşa!
Vur! Vuran əllərin görüm var olsun,
Qacarın başına dünya dar olsun!

Eldar qılinci alır, hörmət və məhəbbətlə ona xeyli baxır
və diz çökərək qılinci öpür.

O da hər cəsədliyən
Eldar

Bunuz aşıqlardı zəltənəkəmlər

Qiratın yalnızda qıvrılıb yatan,
Xanların, bəylərin gözünə batan,
Zalima göz dağı, bizə şan qılinc,
Azadlıq uğrunda vuruşan qılinc!
İndi dayansın Qacar!

Cəngi çalın hücum var!

Silahlar göyə qalxır, ura səsleri ucalır. Eldarın dəstəsi hücumə keçir.

Pərdə

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Şuşa qalası. Cıdır düzü. Günəş batmaq üzrədir. İki nəfər çoban
qayaya arxalanaraq oturmüşlər, onların biri ney çalır.

Murad

Qasim!

Qasim

Nə var?

Murad

Canına azar!

Elə, belə gəlib, belə də getdik.

Nə bir günə çatdıq, nə kama yetdik...

Qasim

Nə var? Bir de da...

Murad

Çor nə var, nə var!..
Bilirsen neyləyir Məhəmməd Qacar?!

Qasım

Neyləyir?

Murad

Vaqifi öldürür Qacar...

Qasım

Yox, əyə, bu boyda qansızlıq olar?

Murad

Sən ölü, düz deyirəm!

Qasım

Vay sənin... can... can...
Əyə, lap üzütmə qopdu canımdan.

Murad

Bəli, öldürürlər Molla Pənahı...

Qasım

Görəsən, yazığın nəymış günahı?

Murad

Deyirlər, Vaqifə demiş ki, Qacar,
Çariqlı tayfadan nə şair olar?

O da həcv eləmiş o zülmkarı,
Buna acıqlanıb zalim hökmətar.

Qasım

Murad!.. Əyə... sənin yaxşı səsin var,
Onun sözlərindən bir oxu, bari!

Murad

(oxuyur)

Xumar-xumar baxmaq göz qaydasıdır,
Lalə tek qızarmaq üz qaydasıdır.
Pərişanlıq zülfün öz qaydasıdır
Nə badi-səbadən, nə şanədəndir.

Qasım

(dizinə vuraraq)

Vay, sənin gözlərin kor olsun, Qacar!
Bir gör, Vaqifə də heç adam qiyar!

(Heyrətlə ətrafa baxaraq.)

Murad, Murad, əyə, gətirirlər, bax!

Murad

(Heyrətlə baxır və göylərə üşyan edir kimi.)

Ey fələk! Ey dünya! Ey qanlı çanaq!

Şeyx bir dəstə adamlı Vaqifə və oğlu Əli bəyi gətirir.

Şeyx

Dayanın!

Vaqif
(tənəli)

Mümkünmü durub dayanmaq...

Şeyx

Neyziyic!

Oğlum, sən Allahın qüdrətinə bax!

Əli bəy

Nə oldu, tez deyin, gəlsin cəlladlar!
Uzun mirildama, satılmış alçaq!
Səni də udacaq bu qara torpaq!..

Şeyx

(ətrafa)

Əstəğfürullah...
Kafirə bir bax!

Vaqif

(qürub etməkdə olan günəş həsrəti gözləri ilə
seyr edərək, oğluna)

Günəş qürub edir... sönür kainat.
Əzəldən belədir vəfəsiz həyat...

(Günəş göstərərək.)

O, mənim ömrümün timsalıdır, bax!
Sənən bir varlığın xəyalıdır, bax!
Mən də yaradıldım, mən də parladım;
Gözəllər ağızından düşmədi adımlı...

İndisə yelkənim toxunu daşa,
Bir insan ömrünü vurmadım başa.
Oğul! Alışiram, yanırıam, aman,
Səni öldürürlər mənim ucumdan!
Qoy uçsun başıma qayalı dağlar!..

Əli bəy

Ata!

Sənin günəş boyda bir vicdanın var –
Çiyində el dərdi daşıyacaqdır,
Bu dünya durduqca yaşayacaqdır!..

Vidadi

(arxadan)

Vaqif!

Vaqif

Vidadi, qardaşım, sənmisən, gəl, gəl,
Bizi ayrı saldı bimürvət əcəl!..

Vidadi

Kor olsun gözlərim, nələr görürəm!
Günəş tutulmuş səhər görürəm...

Vaqifi və Əli bəyi çəkə-çəkə aparırlar.

Vaqif

Ağlama, qardaşım, sən yaşa, yarat!
Yaxındır gözlənən azad bir həyat.

Vidadi

(göylərin dərinliyinə əl qaldıraraq)

Tfu, sənin taxtına, ey çərxi-fələk!
Daşdan yaranmamış, ətdəndir ürək!..

Cəlladlar gəlirlər.

Şeyx

Kəlmeyi-şəhadət alın dilinizə!

Vaqif

(oğlunu bağrına basaraq cəllada tərəf)

Nə qədər olsa da, qanın var, cəllad!
İnsanın canından şirindir övlad,
Məni qorxutmayır bu vaxtsız əcəl.
İnsaf et, qabaqca məni öldür, gəl –
Gözlərim görməsin övlad qanını!
Uçurma könlümün xanimanını...

Şeyx

(kinayəli)

Şair, rənginizdə bir sarılıq var?

Vaqif

Qafil gün batanda, rəngi saralar!

Şeyx

Bu fani aləmi artıq unudun,
İndi üzünüüzü qibləyə tutun!

Cəllad Əli bəyi çekir, Vaqif onu buraxmir.

Vaqif

Of... Sənin gözlərin kor olsun, cəllad!
Sənə demədimmi şirindir övlad!

Şeypur çalınır, Qacar gəlir, yüksək bir yerdə dayanaraq.

Qacar

Ha... ha... ha... böyük şair!

(Öz adamlarına.)

İndi bərk durun!

Burda kəllələrdən bir qala qurun!
Göylərə dayansın qoy onun başı!
Dibindən çay kimi axşın göz yaşı.
Onun zirvəsinə yalnız və yalnız
Vaqifin başını qoymalısınız!

Vidadi

Hökmdar! Yerlərə, göylərə bir bax,
Buludlar qaralır matəm tutaraq,
Vaqif bir oğludur əbədiyyətin,
Ölməz böyük dili şerin, sənətin...
Yalvarıram sənə, onu ver mana,
Əllərin batmasın günahsız qana!

Vaqif

(Vidadiyə tərəf)

Yalvarma, yalvarma, o cəllada sən!
Hələ baş əyməmiş bu böyük Vətən...

Qacar

(*Vidadiyə*)

Görürsen? O imiş qatı düşmənim,
Onu yandırsam da, haqqım var mənim,
Tez olun, cəlladlar!

Vidadi

Yox, yox, qanın varsa, əmr et zülmkar,
Qoy mənim boynumu vursun cəlladlar!

(*Özünü cəlladlarla Vaqifin arasına salır.*)

Bu arada səs-küy qopur. Eldarın dəstəsi hücuma keçmişdir.
Vuruşma yaxınlaşır.

Vəzir

Şahim, vuruşmağa gəlir ki, Eldar,
Gəl, qaçaq, gəl, qaçaq, xata toxunar!
Yox bir, basacaqdır gədənin biri
Göylərə hökm edən bir cahangiri!
Cəllad Əli bəyi vurmaq istərkən)

Murad

(*öz yoldaşına*)

Əye, gəldilər!

Cəlladin başından çomaqla vurur, cəllad yixılır. Eldar, Kürd Musa,
Gülnar və Şaliko qabaqda olmaqla, Eldarın dəstəsi görünür.

Qacar

(*öz adamlarına*)

Tutun, diri tutun, bu saat onu!

Vidadi Vaqifi qucaqlayıb bir tərəfə çekir. Əli bəy Gülnarla görüşür,
onun tüfəngini alıb, davaya qarışır. Şiddətli vuruşma gedir. Eldar
qılınc davasında saray adamlarını yara-yara gedir.

Qacar

Özüm vuruşmağa qarışam gərək!

Eldar irəli gəlir. Şeyx və vəzir qaçırlar, Əli bəy şeyxi vurub qayadan salır.

Eldar

(*Qacara müraciət edərək*)

Ehey, bəri bax!..
Arxadan vurmaq
İgidə yaramaz!

Qacar

Dayan, yaramaz!
Mən Qacar nəsliyəm, şahlar şahiyam,
Mən də yer üzünүn bir Allahiyam!..

Eldar

Gəl, gəl, çulu cırıq kəndliyəm mən də.
Şahla vuruşuram yeri gələndə...

Şiddətli qılınc vuruşması gedir.

Qacar

Mənlə vuruşmağa Koroğlu gərək!

Eldar

(*kinayə ilə*)

Bəh... bəh... nə söz var ki, pələngsən, pələng!

Eldar Qacarı yaralayır, ancaq vuruşma yenə davam edir.
Birdən Eldarın qılıncı əlindən düşür.

Qacar

(dayanaraq gülür)

Bəh... bəh...

Anan gəlsin indi tüstünə!

Eldar

Yapincının altından misri qılinci çıxararaq.

Dayan! Misri qılinc gəlir üstünə...

Qacar

(çaşaraq)

Nə?.. Nə?.. Misri qılinc? Nə? Nə? Koroğlu?

Eldar Qacarı yenə qılımcı vurur. Qacarın qılinci düşür. Qapıcı
əlində sıyrıma xəncər gələrək, onu arxadan vurur.

Qoca kəndli

(Qacarin meyitinə rişxəndlə baxaraq)

Bu dağlar qoynunda aslan yatmışdır,
Burda Koroğlular at oynatmışdır.

Eldar

Əzildi, şahmarın zəhərli başı,
Dağdın sarayı, bütün daş-qası
Paylayın aclara və yoxsullara,
Bu gün bayram olsun bütün qullara!

Şaliko

Qardaşlar, bu ölən yalnız Qacardır,
Qacarlar dünyada hələ də vardır.
Onların kökünü kəsəcək yalnız
Bizim bu basılmaz qardaşlığımız!

Təlxək gəlir, Qacarın meyitinin ətrafında at kimi hərlənir,

ona rişxəndə baxaraq.

Təlxək

Sizi, doğrudan da, əsir alsalar,
Qaranlıq zindana tutub salsalar,
İnsan boğazlaram düz otuz nəfər.

(Bərk-bərk gülür.)

Vidadi və Vaqif daxil olurlar. Hami hörmətlə onlara baş əyir.

Eldar

(Vaqifə müraciət edərək)

Möhtərəm şairə salamlar olsun!
Bu dünya durduqca o da var olsun!

Vidadi

Aha, uzanmışdır bizim şiri-nər,
İran torpağını ləkələyənlər.

Vaqif

(Vidadiyə)

Ey Vidadi, gərdişi-dövrəni-kəcrəftarə bax,
Ruzigarə qıl tamaşa, karə bax, kirdarə bax!
Əhli-zülmü necə bərbad eylədi bir ləhzədə,
Sən bizim dağlar pələngi qəhrəman Eldara bax!

Eldar hörmətlə Vaqifin əlindən öpür, xalq onu böyük sevinc və təntənə ilə
ölüm meydanından çıxarır.

Pərdə